

חיות בלבוש אדם ומסורות חזותיות

בשירי אמא אווזה של הארי ויטייר פריס¹

ראם בר

בספר התצלומים של הארי ויטייר פריס (Harry Whittier Frees) לשירי אמא אווזה,² שראה אור בבוסטון בשנת 1921, מגלמות חיות מחופשות את גיבורי השירים ואין בכך פליאה, כי משך כל שנותיו כצלם לא פרסם פריס דבר, אלא תמונות של חיות בלבוש אדם. למעט תקדימים בודדים, היה פריס החלוץ והדמות המשפיעה ביותר בתרגום התמה הגרפית העתיקה של חיות אנתרופומורפיות ללשון הצילום. המונח "אנתרופומורפיזם" נגזר מיוונית ופירושו, צורת אדם: הקניית תכונות אנושיות (גשמיות או רוחניות) לאלוהות, לבעלי חיים, לצמחים או לחפצים דוממים.³ מאמר זה דן בתיאורי חיות שלובשות בגדים ומבצעות פעולות אנושיות ומתעלם משפע הביטויים האחרים לטשטוש הגבולות בין עולם האדם לעולם בעלי החיים, דוגמת הדמויות המיתולוגיות הקדומות שחלקן אדם וחלקן חיה, סיפורי עם על אנשים המתגלגלים בחיות, או התיאורים השכיחים של זיווגי אדם ובעלי חיים.⁴

¹ המאמר מבוסס על עבודת גמר לקורס "אוריגות חזותיות: ספרים ומסרים חזותיים" בהנחיית ד"ר רות אורן, החוג ללימודי מידענות וספרנות, אוניברסיטת חיפה (סמסטר ב' תשס"ז). תודתי לה על עזרתה ועידודה, ולד"ר אליזבת קמפסקי (Elizabeth Kempfski) שחלקה עמי חומרים מאוספה הייחודי על פריס. תודתי גם לוייליאם וגמן (William Wegman) אשר שלח העתק מתצלומי שבאיור 14, לפרופ' חיה בר-יצחק על המובאות הנלוות לאיור 10 ולד"ר איזבל דותן על הגהת השמות הצרפתיים. לבסוף, חב אני תודה לסוקרת ולעורכות כתב העת, על הערותיהן והארותיהן המועילות.

² Frees, Harry Whittier (1921). *The Animal Mother Goose: With Characters Photographed from Life by Harry Whittier Frees*. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co.

³ על האנשת חפצים דוממים בספרות הילדים ראו: שורץ, יוסף (1970). "המכונה האנתרופומורפית בספרות הילדים בת זמננו". *הז'נר*, (לדג), 174-166; (לדג), 329-318.

⁴ Miletski, Hani (Nov. 2005). "A History of Bestiality". *Anthrozoös*, 18 (special issue: Bestiality and Zoophilia), 1-22.

חיות בלבוש אדם באמנות הקדומה ובימי הביניים

תיאורים אמנותיים של חיות שניצבות על רגליהן האחוריות ומבצעות פעולות אנושיות מוכרים עוד מימי השומרים, מתקופת השושלת הקדומה ג' (מאות 24-25 לפנה"ס). עיטורים על תיבת תהודה של נבל שנמצא בקברות אור (Ur) מראים טקס לווייה שבו צבוע חגור פגיון אוחז שולחן עם נתחי בשר, אריה נושא כד, וחמור מנגן בנבל.⁵ אופי קומי מובהק לובשות הדמויות האלו בציורים ממצרים העתיקה, בעיקר מן התקופה הרעמססית (מאות 11-13 לפנה"ס), רובן על גבי שברי חרס ואבן גיר שנמצאו בערימות האשפה של תביי (Thebes) ודיר אל-מדינה (Deir el-Medina), שם עבדו אמנים בציור כותלי הקברים והמקדשים. מתקופה זו הגיעו גם "הפפירוס הסאטירי" (The Satirical Papyrus) שבמוזיאון הבריטי ו"הפפירוס הארוטי של טורינו" (Turin Erotic Papyrus) במוזיאון המצרי של עיר זו, שבהם נראים אריה משחק מִשְׁחָק לוח עם אנטילופה, חתול רועה אווזים, חמור נוגן על נבל ועכברים חמושים בקשתות וברמחים מסתערים על מצודה של חתולים (איור 1). אף שחלקו הגדול של הפפירוס בטורינו מוקדש לציורי זימה, יש משערים שכבר אז נועדו אותם ציורי חיות לילדים, בשל מציאת צעצועים בני הזמן בדמות קופים רוקדים, רוכבים ומנגנים, ואריה ותנין כנגנים.⁶

איור 1. עכברים מסתערים על מצודה של חתולים בפפירוס טורינו (מאות 11-13 לפנה"ס). מנהיג העכברים נישא על מרכבה רתומה לכלבים וחייליו הציבו סולם על חומת העיר. החתולים הנכנעים מרימים את ידיהם או קופצים מן החומה (שופק, איור 25).

⁵ *Lyre with Bearded Bull's Head* (2550-2450 BC). Penn Museum Object B17694. Retrieved 15 Mar. 2010 <http://penn.museum/sites/iraq/?page_id=58>.

⁶ שופק, נילי (1999). "ציורי חיות במצרים הקדומה: הימיקי מאוס' הראשון בתבל?" בתוך רוני, ישראל (עורך). *"כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו": דמויות בעלי-חיים מאוסף ליאו מילדנברג*. חיפה: מוזיאון ראובן ועדית הכט. עמ' 19-24*.

אולי שאבו האיורים האלו את השראתם ממשלי חיות קדומים, דומים למשלי איזופוס מהמאה השישית לפנה"ס. אמנם מן התקופות היוונית והרומית לא הגיעו לידינו דמויות דומות של חיות שמבצעות פעולות אנושיות, אך ציור בתחתית ספל יווני מהמאה החמישית לפנה"ס מראה איש – יש משערים שזהו איזופוס עצמו – משוחח עם שועל.⁷ משלי איזופוס נפוצו בימי הביניים בעיבוד מחברים שונים ודמויות מתוכם (דוגמת השועל שהזמין חסידה לסעודה והגיש לה מזון בצלחת שטוחה) מופיעות לא אחת באיורים בשולי כתבי יד בני התקופה.⁸ גם אם אין החיות מהמשלים לובשות בגדים, או ניצבות על רגליהן האחוריות, הן שבות לעשות כן באיורים השאולים מהרפתקאותיו של רנרד (Le Roman de Renart) שהועלו במאה ה-12 על הכתב, אשר גיבורן השועל משטה בדוכסים וברוזנים בני ממלכת החיות.⁹ איורי השוליים, הקרובים בתוכם לאנקדוטות ששיבצו הנזירים ממסדרי הקבצנים בדרשויהם,¹⁰ דומים לעתים להפליא לציורים ממצרים הקדומה. מוצאים בהם עכברים צרים על טירה של חתולים, כלבים מכתרים מצודה של ארנבות וארנבות תוקפות מבצר של בני אדם (איור 2).¹¹ אחרים מראים תיאורים של עולם הפוך: פרה חולבת אישה, קוף וארנבת צדים אדם, ואיש מרכיב חמור על כתפיו.¹² מראות דומים, כשל רנרד מוביל להקת חיות במסע צליינות,¹³ הופיעו בין הדמויות הפנטסטיות בעיטורי הכנסיות. פואמה מראשית המאה ה-13, "תמונות בארגמן" (Pictor in Carmine), המציעה להחליף את המפלצות

⁷ Cohen, Beth (2000). *Construction of the Other in Greek Art*. Leiden: Brill. pp. 137-138, fig. 5.1.

⁸ Randall, Lilian M. C. (1966). *Images in the Margins of Gothic Manuscripts*. Berkeley: University of California Press. pp. 3-20, figs. 172-181.

⁹ Randall (1966), figs. 30, 199, 202-203.

Varty, Kenneth (1963). "Reynard the Fox and the Smithfield Decretals". *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 26(3/4), 347-354.

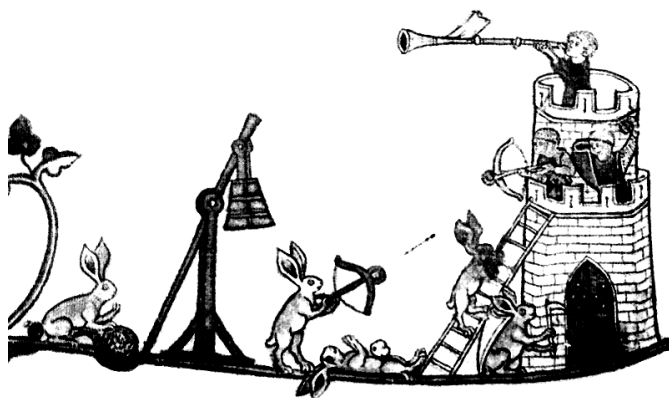
¹⁰ Randall, Lilian M. C. (Jun. 1957). "Exempla as a Source of Gothic Marginal Illumination". *The Art Bulletin*, 39(2), 97-107.

¹¹ Randall (1966), figs. 98-99, 156, 354.

¹² Randall (1966), figs. 93, 356-357, 327, 328.

¹³ Camille, Michael (1992). *Image on the Edge: The Margins of Medieval Art*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. pp. 69-70, fig. 36.

מאותם עיטורים בתמונות מכתבי הקודש, מונה עם הקנטאורים והחמורות גם את "התחבולות הבדויות של השועל והתרנגול, קופים מנגנים בחליל וחמורו של בואתיוס עם הנבל". "אין זו אלא יומרתם הפושעת של ציירים," נכתב שם, "שהחדירו בהדרגה מהתלה זו של הפנטזיה אשר הכנסייה לא היתה צריכה לסבול זמן כה רב".¹⁴ בואתיוס (Boethius)^N נעשה בעליו של החמור הפורט בנבל, סמל הבערות, משום שהזכיר אותו בחיבורו **נחמת הפילוסופיה**.¹⁵

איור 2. ארנבות תוקפות מבצר של בני אדם בשולי מדריך להגמון מראשית המאה ה-14 (The Metz Pontifical). הארנבות יורות בנצורים בקשת צולבת ובמטול סלעים. ארנבת אחת פורצת את השער בקרדום ואחרת מטפסת בסולם על החומה. בני האדם יורים ומטילים בהן אבנים והזקיף תוקע תרועת אזעקה (Randall, 1966 fig. 354).

חיות אנושיות והולדת ספרות הילדים

עיבודים של משלי איזופוס הוסיפו להיות נפוצים בתקופת הרנסאנס, ולאורך המאות ה-17 וה-18 ניכרה בהם התאמה הולכת וגוברת לקהל של ילדים.¹⁶ הוא הדין בהרפתקאותיו של רנרד, אשר פורסמו בין השאר בידי ויליאם קקסטון (William Caxton), הדפס הראשון באנגליה, בשנת 1481. ב-1693 מנה גיון לוק (John Locke)² את שני החיבורים כיצירות

¹⁴ Randall (1966), pp. 4-5.

¹⁵ Adolf, Helen (Jan. 1950). "The Ass and the Harp". *Speculum*, 25(1), 49-57.

¹⁶ Cosslett, Tess (2006). *Talking Animals in British Children's Fiction, 1786-1914*. Aldershot, England: Ashgate. pp. 10-11.

המתאימות ביותר לילדים: "כאשר בשיטות העדינות האלו מתחיל הילד לקרוא, ספר קל וחביב כלשהו מתאים ליכולתו צריך להינתן לו, אשר השעשוע שימצא בו ימשוך אותו לתוכו ויגמול על מאמציו בקריאה; אולם לא כזה שימלא את ראשו בשטויות חסרות ערך או יניח את יסודות הכסילות והשחיתות. אני רואה את משלי איזופוס כטובים ביותר לתכלית זו, שבהיותם סיפורים המתאימים לענג ולשעשוע ילד, יכולים עם זאת להציע תובנות מועילות לאיש מבוגר; ואם יישמרו בזיכרוננו כל חייו אחר-כך לא יצטער למצוא אותם שם, בין ענייניו הרציניים ומחשבותיו הרבות. אם איזופוס מלווה אף בתמונות, הוא יבדר אותו הרבה יותר ויעודד אותו לקרוא... רנרד השועל נראה לי מתאים אף הוא לאותה מטרה."¹⁷ לוק עצמו הוציא מהדורה של איזופוס, עם שורות מקבילות בלטינית ובאנגלית, וכמוהו עשה ב-1758 ג'ון ניוברי (John Newbery) הנחשב למו"ל הראשון שהתמחה בספרות ילדים. ספר הביכורים של ניוברי מ-1744 כולל משל מחורז על גדי שנמנע מלהכניס את הזאב לביתו, לצד איור לשיר אלף-בית בו חתולה שניצבת על רגליה האחוריות ומטפחת קשורה על עיניה, משחקת "פרה עיוורת" עם חבורת ילדים (איור 3).¹⁸

איור 3. חתולה משתפת במשחק "פרה עיוורת" בשיר אלף-בית מתוך ספר *כיס קטן נאה* שהוציא ניוברי ב-1744 (A Little Pretty Pocket-Book, p. 56).

¹⁷ Locke, John (1909-14). *Some Thoughts Concerning Education*. New York: P. F. Collier & Son. Retrieved 9 Oct. 2007 <<http://bartleby.com/37/1/16.html>>. §§ 156, 167.

¹⁸ *A Little Pretty Pocket-Book* (1787). Worcester, MA: Isaiah Thomas. Retrieved 1 Mar. 2010 <<http://hdl.loc.gov/loc.rbc/juv.05880>>. pp. 56, 66-67.

שירי אמא אווזה וסיפוריה

פזמונים כמו שיר אלף-בית זה, היו מקור נוסף שממנו שאבה ספרות הילדים. חרוזים אנגליים דומים המאנישים חיות מוכרים מימי הביניים המאוחרים, בחוברות בית ספר מן המאה ה-15 וראשית המאה ה-16. אחד מהללו מזכיר בית מתוך "מות אדום החזה" (Who Killed Cock Robin?) ואחרים מתארים מלחמה של צרצר וחגב חמושים, וארנבת נועלת את נעליה וממתינה לכלבים.¹⁹ שירים עממיים כאלה כונסו בראשית המאה ה-18 בספרי הילדים הראשונים, וב-1744 לערך ראה אור אוסף נכבד של שירי ילדים, **ספר שיריו של טומי אגודל** (Tommy Thumb's Song Book), בשני כרכים זעירים.

לשם "שירי אמא אווזה" זכו הפזמונים ב-1765 מידי ניוברי, אשר טרח באותה העת בהוצאת מהדורה אנגלית **לסיפורי אמא אווזה** של שרל פרו (Charles Perrault).²⁰ הוא פרסם את השירים המאוירים בספר **נעימת אמא אווזה** (Mother Goose's Melody), שם מוצאים חתול מנגן בכינור (High Diddle Diddle), חזיר ההולך לשוק (This Pig Went to Market) וכבשה מדברת (Bah, Bah, Black Sheep).²¹ מוציא לאור אמריקני פרסם העתק של הספר וכך הגיע בוודאי הכינוי לעולם החדש,²² ואולם באמריקה נתקבלה מסורת שונה. לפי מכתב לעורך שהתפרסם ב-14 בינואר 1860 בעיתון בוסטוני, פורסמו השירים באמריקה כבר ב-1719 בידי אבי-סבו של הכותב, תומס פליט (Thomas Fleet), שרשםם מפי חותנתו אליזבת גוז (Elizabeth Goose), "אווזה" באנגלית, בת אותה העיר.²³

¹⁹ Orme, Nicholas (Aug. 1995). "The Culture of Children in Medieval England". *Past and Present*, 148, 48-88.

²⁰ Opie, Iona and Peter (1962). *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*. Oxford: Clarendon Press. pp. 30-42.

²¹ Prideaux, William Francis (1904). *Mother Goose's Melody*. London: A. H. Bullen. Retrieved 27 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesmelo00pridiala>>. pp. 32, 54, 59.

²² Whitmore, William Henry (1889). *The Original Mother Goose's Melody*. Albany: J. Munsell's Sons. Retrieved 27 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/gb0KMYwaGtAHsC>>.

²³ Opie (1962), pp. 37-39.

איור 4. איור השער לספר האגדות של פרו, חלקו כאן ממהדורת 1698, מציג את המספרת טווה מעשיות וטווה בפלך, ואת המאזינים – ילד, גבר ואישה צעירים וחתול ליד האח. ברקע מתנוססת הכתובת "סיפורי אמא אווזה" (Burlingham,) (fig. 11).

איור 5. אמא אווזה בדמות אווה ממש, באיור על כריכת מהדורות אמריקניות של השירים מ-1869 ומ-1905. מאזינים לה אווה צעיר ואווהון בעריסה. (Hale, cover)

אף בסיפורי העם שליקט פרו לא נפקד מקומן של חיות אנתרופומורפיות, כמו החתול במגפיים והזאב המפתה את כיפה אדומה. פרו פרסמן ב-1697 תחת השם **סיפורים או מעשיות מימים עברו עם מוסר השכל** (Histoires ou Contes du Temps Passé avec des Moralités), אך התואר "סיפורי אמא אווזה" (Contes de ma Mère l'Oye) שמשמעו סיפורי בדיות²⁴ הופיע באיור השער המציג את המספרת ואת קהל מאזיניה (איור 4). בראשית המאה ה-19 החל איור זה לתאר את המאזינים כילדים, כשהוא מציין את קהל היעד החדש של הסיפורים.²⁵ בגרסה של אותו איור מ-1869 הפותחת מהדורה של השירים, התגלגלה המספרת עצמה בחיה אנתרופומורפית, והיא מוצגת כאווה עטויה כותונת וחבושה צניף, שסביבה נקהלים אווהוניה הקטנים (איור 5).²⁶

²⁴ Saltzman, Alice Benthall (Apr. 2002). "A Mother Goose Genealogy". *Bookbird*, 40(2), 42-46.

²⁵ Le Men, Ségolène (Spring 1992). "Mother Goose Illustrated: From Perrault to Doré". *Poetics Today*, 13(1), 17-39.

²⁶ *Mother Goose's Melodies* (1869). New York: J. Miller. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesmelo00newyiala>>. cover.

Hale, Edward Everett (prefacer) (1905). *The Only True Mother Goose Melodies: An Exact Reproduction of the Text and Illustrations*. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/onlytruemothergo00halerich>>. cover.

חיות אנתרופומורפיות בסיפורי הילדים המקוריים

באמצע המאה ה-18 וראשית המאה ה-19, כאשר פורסמו הסיפורים הראשונים שנכתבו במיוחד לילדים, רווחה הדעה שהם צריכים להיות מציאותיים, ורבו המתנגדים לאגדות הפיות והשדונים. אף כי לא חסרו סיפורים שגיבוריהם בעלי החיים מדברים זה עם זה ומגלים רגשות אנושיים, כמשפחת אדומי החזה בספרה של שרה טרימר (Sarah Trimmer)²⁷ **תולדות מופלאות** (Fabulous Histories) מ-1786, לא לבשו החיות בהם בגדים או נהגו כבני אדם.²⁷ הן שבו לעשות כן ב-1845 בגרמניה, בספר **יהושע הפרוע** שכתב ואייר הינריך הופמן (Heinrich Hoffmann), שם גונבת ארנבת את רובהו ומשקפיו של צייד ודולקת אחריו ביריות (איור 6),²⁸ וב-1865 פגשה אליס בארץ הפלאות של לואיס קרול (Lewis Carroll) ביבר מוזר שכלל ארנב עם שעון בכיס החזייה וחל מעשן נרגילה, שגיון טניאל (John Tenniel)⁷ הפיח בהם חיים באיוריו. בגרמניה ובצרפת הוזרם דם חדש בעלילות רנרד ואגדותיו של פרו באותן השנים, עם הופעת איוריהם הנהדרים של וילהלם פון קולבך למבוגרים (Wilhelm von Kaulbach)⁷ וגוסטב דורה לילדים (Gustave Doré),¹ ואילו באמריקה פרסם גיואל צ'נדלר הריס (Joel Chandler Harris) ב-1880 את הכרך הראשון של מעשיות מן הפולקלור האפריקני-אמריקני, **סיפורי הדוד רמוס** (Uncle Remus), שאותם מספרים עבדיו השחורים של בעל אחוזה דרומי לבנו הקטן ובהם מערים אחא ארנבון על שאר בעלי החיים (איור 7).

ספר זה הוא רפרודוקציה, בצירוף מבוא ובשינוי סדר העמודים, של מהדורה בוסטונית אחרת שתוזכר בהמשך : Bowen, Abel, Nathaniel Dearborn, and Shubael D. Childs (engravers) (1833). *Mother Goose's Melodies: The Only Pure Edition*. Boston: Munroe & Francis. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesmelo00boweiaala>>.

על אודות מהדורה זו ראו :

Bleiler, Everett Franklin (editor) (1970). *Mother Goose's Melodies: Facsimile Edition of the Munroe and Francis "copyright 1833" Version*. New York: Dover. p. x.

²⁷ Townsend, John Rowe (1965): *Written for Children: An Outline of English Children's Literature*. London: Garnet Miller. p. 89.

Cosslet, p. 15.

²⁸ הופמן, הינריך (1991). **שוע הפרוע**. תרגם אוריאל אופק. תל-אביב : זמורה ביתן.

איור 6. צייד נס מפני ארנבת חמושה בספר **יהושע הפרוע** מ-1845 (הופמן).

איור 7. אחא ארנבון קושר דוב לעץ, לאחר שאמר לו שבאה סופה. קטע מאיורו של א' ב' פרוסט (A. B. Frost) לסיפור "אחא דוב ומטע הדבש" (Brother Bear and the Honey Orchard) בתוך **הדוד רמוס וידידיו** משנת 1892 (Harris, opposite p. 22).

במאה ה-20 השתנתה האווירה הפרועה ששררה בסיפורים עם הופעת יצירות חדשות, שהחיות האנתרופומורפיות נעשו בהן חלק מעולם כפרי נוסטלגי ואידילי. ב-1902 פרסמה ביאטריקס פוטר (Beatrix Potter) את הראשונה מבין **עלילות פיטר ארנבון** ואחריה הוסיפה לתאר ולאייר שפע בעלי חיים קטנים, סנאים, עכברים, קיפודים, צפרדעים וחתולים, עטויים מלבושים אנגליים כפריים (איור 8). קנת גרהם (Kenneth Grahame) הוציא לאור ב-1908 את **הרוח בערבי הנחל** שגיבוריו החפרפר, העכברוש, התחש והקרפד חיים חיי נחת על גדת הנהר, ומתוארים בין השאר באיוריו של א' ה' שפארד (Ernest Howard Shepard)¹ למהדורת 1931. שפארד אייר גם את קורות **פו הדוב** של א' א' מילן (A. A. Milne) שהשתכן ב-1926 ביער מאה האקרים, שם "תמיד משחקים יהיו ילד קטן ודובו".²⁹ ב-1929 פתחה אליסון אטלי (Alison Uttley)³ את סדרת **ארנבון אפור** באיורה של מרגרט טמפסט

²⁹ מילן, א' א' (1972). **הבית בקרן פו**. תרגום אהרן אמיר. תל-אביב: מחברות לספרות. עמ' 190.

(Margaret Tempest) וב-1945 החל ק' ס' לואיס (C. S. Lewis) בפרסום **דברי ימי נרניה** שאיירה פאולין ביינס (Pauline Baynes),³⁰ שם חיים יצורי המיתולוגיה היוונית לצד החיות האנתרופומורפיות בעולם טרום-תעשייתי.

איור 8. "היה היתה חתולה בשם ריבי, שהזמינה כלבונת בשם דוכסית לתה." רישום של ביאטריקס פוטר מתוך **סיפור הפשטידה והמחבת** (The Tale of the Pie and the Patty-Pan) מ-1905 (Potter, 1985).

החיות האנתרופומורפיות הן היום מאפיין מובהק של ספרות הילדים. לפי מדגם אחד היו חיות בלבוש אדם נושאים של 40% מספרי הילדים המאוירים בין 1988 ל-1992 בארצות הברית,³⁰ שלא למנות את אלו שחוננו במאפיינים אנושיים נפשיים בלבד כדוגמת גיבורי **הקסם השחור** של אנה סואל (Anna Sewell) מ-1877, **קול קדומים** של ג'ק לונדון (Jack London) מ-1903 או **גבעת ווטרשיפ** של ריצ'רד אדמס (Richard Adams) מ-1972. אולם יש שהן תועות עוד לעולם המבוגרים לשמש כלי של ביקורת פוליטית, כפי שנהגו במשלי איזופוס במקורם,³¹ כמעשיהן **בחות החיות** של ג'ורג' אורוול (George Orwell) או **עכבר** של ארט שפיגלמן (Art Spiegelman),³² ושרידים מבולבלים צצים במקומות המשונים ביותר, דוגמת חמורי השיירה של ב' טראון (B. Traven) מן **האוצר של סיירה מדרה**.³²

³⁰ Melson, Gail F. (2001). *Why the Wild Things Are: Animals in the Lives of Children*. Cambridge, MA: Harvard University Press. p. 140.

³¹ Aristotle: *Rhetoric*. tr. W. Rhys Roberts. Retrieved 14 Mar. 2010 <<http://www.public.iastate.edu/~honeyl/Rhetoric/rhet2-20.html>>. book II ch. 20.

³² טראון, ברונן (1985). **האוצר של סיירה מדרה**. תרגום צבי ארד. תל-אביב: זמורה ביתן. עמ' 124.

זיקתם של ילדים לחיות

ב-1913 כתב פרויד **בטוטם וטאבו**: "יחסו של הילד אל החיה הרבה דמיון לו עם יחסו של הפרימיטיבי אל החיה. עדיין אין אתה מוצא בילד אבק של יהירות, זו שמביאה לבסוף את בן-התרבות המגודל להפריד על-ידי קו גבול חותך את טבעו שלו מכל שאר תכונות הבהמי. בלא חשש הוא מייחס לה לחיה מוצאו שלו עצמו; בלהיטותו ללא מעצור אחר מילוי צרכיו הוא רואה את עצמו, כמובן, קרוב יותר לחיה משלמגודל, שהוא – קרוב לוודאי – מופלא בעיניו".³³

לעומת הדברים האלו יש טוענים כי תפקיד החיות בספרות הילדים ליצור דווקא ריחוק מן הדמויות, שמאפשר לעסוק בה בנושאים שנויים במחלוקת או כואבים.³⁴ מחקרים סטטיסטיים באמריקה של שנות החמישים הולידו שפע נתונים סותרים על הזדהות ילדים עם חיות לעומת הזדהותם עם אנשים בסיפורים, אך יהיו אשר יהיו פני הדברים, מצא מחקר אחד כי 74% מתלמידי כיתות ג' שנבדקו ביכרו מעשים שגיבוריהם בעלי חיים.³⁵

אפשר גם שהקשר בין חיות לילדים הוא פרי רוחם של המבוגרים. חיות שעשועים משמשות לאנשים רבים תחליף לילדים, ויש המלבישים להן כובעי נייר בימי הולדתן ובגדים הולמים באירועים אחרים.³⁶ חנויות אמריקניות לטיפול בחיות מחמד מציעות לא רק רצועות וקולרים, אלא גם שמלות, תחפושות, בגדי חתונה ותכשיטים לכלבים ולחתולים.³⁷ אריסטו

³³ פרויד, זיגמונד (1939). **טוטם וטאבו**. תרגם י. דבוסיס. ירושלים: קריית ספר. עמ' 147.
³⁴ Burke, Carolyn L., and Joby G. Copenhaver (Jan. 2004). "Animals as People in Children's Literature". *Language Arts*, 81(3). 205-213.
Marcus, Leonard S. (1983-1984). "Picture Book Animals: How Natural a History?". *The Lion and the Unicorn*, 7/8. 127-139.

³⁵ Boyd, Nancy A., and George Mandler (Oct. 1955). "Children's Responses to Human and Animal Stories and Pictures". *Journal of Consulting & Clinical Psychology*, 19(5). 367-371.

³⁶ Hirschman, Elizabeth C. (Mar. 1994). "Consumers and Their Animal Companions". *The Journal of Consumer Research*, 20(4). 616-632.

³⁷ בין החנויות הרבות המציעות מרכולתן ברשת נמנות:
Baxter Boo. Highlands Ranch, CO. <<http://www.baxterboo.com>>.
Glamour Dog. Dallas, TX. <<http://glamourdog.com>>.
Modern Tails. New York, NY. <<http://moderntails.com>>.

השווה ילדים לבעלי חיים³⁸ וכמוהו סופר הילדים רואלד דאל (Roald Dahl)³⁹ שאמר כי כמו בעלי החיים, חסרים הם נימוסים וחוש מוסרי.³⁹ אצל לואיס קרול מתגלגל תינוקה של הדוכסית בחזרזיר (איור 9)⁴⁰ ואילו באיורים לשירי אמא אווזה, במקום שנזכרות חיות מצוירים לפעמים ילדים (איור 10).⁴¹

איור 9. אליס נושאת את תינוקה של הדוכסית שהתגלגל בחזיר, באיורו של טניאל מ-1865 (קרול, עמ' 70).

איור 10. "חזרזיר זה הלך לשוק". איור מתוך ספר שירי אמא אווזה ניו-יורקי משנת 1902 שעוטר בלוחות מכל הבא ליד, אשר ילדים מגלמים בו את תפקיד החזירים (Gannon, p. 210). ילדים הושו לחזירים עוד במדרשי המקרא הקדומים: "בן שתים ושלש דומה לחזיר שפושט ידיו בביבין" (קהלת רבה א'), "בן שתים בן שלש כחזיר בולש כוכין כל מה שהוא מוצא נותן לתוך פיו" (ילקוט שמעוני לקהלת א').

³⁸ Aristotle: *The History of Animals*. tr. D'Arcy Wentworth Thompson. Retrieved 14 Mar. 2010 <http://classics.mit.edu/Aristotle/history_anim.8.viii.html>. book VIII ch. 1.

³⁹ Honan, William H. (Nov. 24, 1990). "Roald Dahl, Writer, 74, is Dead; Best Sellers Enchanted Children". *The New York Times*. I 26.

⁴⁰ קרול, לואיס (1998). *הרפתקאות אליס בארץ הפלאות*. עם הערות מאת מרטיין גרדנר. תרגמה רנה ליטוין. תל-אביב: הקבוץ המאוחד. עמ' 65-71.

⁴¹ Bowen, Dearborn and Childs, p. 24 (or Hale, p. 32).

Gannon, W. (1902). *Mother Goose's Nursery Rhymes, Tales and Jingles*. New York: Hurst & Co. Retrieved 21 Nov. 2008 <<http://archive.org/details/mothergoosesnurs00ganniala>>. pp. 210-211.

חיות מחופשות בצילום והארי ויטייר פריס

אולי בעל החיים הראשון שתצלמו בבגדי אדם הופיע בדפוס הוא **מר סט. אלמו** (Master St. Elmo), זרזיר המותניים של קרו סנור (Caro Smith Senour), שספרו האוטוביוגרפי כביכול ראה אור ב-1904. ברוב התמונות בספר אין החיות עוטות מלבושים, אך במקום אחד לובש הכלב בגדי ערב (איור 11) ובתמונה אחרת הלבישוהו, לבושתו, בגדי אישה: חצאית, לסוטת תחרה ומצנפת.⁴² ואולם היה זה הארי ויטייר פריס, שהחל את דרכו האמנותית שנתיים אחר-כך, אשר עשה את צילום החיות המחופשות לסוגה עצמאית ולעיסוק שלו הקדיש את כל חייו (איור 12).

איור 11. כלבו המיוחס של סנור עוטה צילינדר ופראק, עם סיגרים בכיס החזייה (Senour,) (p. 105).

איור 12. הארי ויטייר פריס בשעת עבודתו, בתצלום ממהדורת 1925 של **הבריית הקטנות מארץ החיות** (Kempski).

פריס נולד ב-8 ביוני 1879 ברידינג, פנסילבניה (Reading, PA), בן יחיד להוריו שהתיישבו באוקס (Oaks, PA), כפר השוכן 30 ק"מ צפונית-מערבית לפילדלפיה. ב-1906, במהלך ארוחה משפחתית, חבש לראש חתולו כובע זעיר, מזכרת מחנות של כובען, והשעשוע שעורר בנוכחים הביא אותו לרכוש

⁴² Senour, Caro Smith (1904). *Master St. Elmo: The Autobiography of a Celebrated Dog*. Springfield, Mass.: M. Bradley Co. Retrieved 17 Sep. 2007 <http://archive.org/details/masterstelmo_auto00senoiala>. pp. 103, 105.

ציוד צילום ולשלוח תמונות לחברת רותוגרף (Rotograph) הניו-יורקית, יצרנית הגלויות הגדולה בעולם. תצלומיו זכו להצלחה מיידית והקנו לו חוזה הפצה מן החברה לשלוש שנים.⁴³

בהדרגה שכלל פריס את ההעמדה והתפאורה והחל להוסיף לתמונותיו כותרות. ב-1915 ראה אור ספרו הראשון, **הבריות הקטנות מארץ החיות** (The Little Folks of Animal Land),⁴⁴ וספריו הבאים, כמו סיפורים שפרסם בשנות השלושים בכתב העת הספרותי האמריקני **עולם האישה** (Woman's World)⁴⁵ הציגו מראות חיי כפר ומשפחה, משחקי ילדים, ביקורים בבית הספר ובקרקס. בגדי החיות נרכשו בסיכות, כדי שיקל להלבישן ולהפשיטן במהירות, והם נתפרו תחילה בידי אמו ובהמשך, כשהתגורר באודובון (Audubon, PA), בידי סוכנת ביתו.⁴⁶

את גרסתו המצליחה לשירי אמא אווזה פרסם פריס בשנת 1921 בהוצאת לות'רופ, לי ושפארד (Lothrop, Lee & Shepard Co.) הבוסטונית, שהוציאה את ספרו הראשון והתמחתה בספרי ילדים, ובשנות הארבעים והחמישים ראו התמונות שוב אור, צבועות ביד, בסדרת "ספרי שדונים" (Elf Books) של הוצאת ראנד מקינלי (Rand McNally) משיקגו.⁴⁷ הספר, מהדורת אוקטבו בכריכה קשה, הודפס בדיו חום ובגופן אחיד. 63 מן השירים הוצגו בתמונות בצידה הימני של כפולת העמודים, ואיורים מן הדמויות בתוכן הקיפו את החרוזים המודפסים.

מיליוני עותקים מגלויותיו של פריס נמכרו בארצות הברית ובאירופה, אך הוא מת עני ונשכח, ללא ילדים ומשפחה. עם פטירת הוריו בשנות

⁴³ Frees, Harry Whittier (Sep. 1922). "The Three Secrets of Getting On with Animals and Human Beings". *The American Magazine*, 44(3). 24-27, 141-143.

⁴⁴ Frees, Harry Whittier (1915). *The Little Folks of Animal Land*. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co. Retrieved 23 Mar. 2010 <<http://archive.org/details/littlefolksanim00freegoog>>.

⁴⁵ Contento, William G. (editor). "The FictionMags Index". *Homeville: Bibliographic Resources*. Retrieved 13 Aug. 2010 <<http://philsp.com/homeville/FMI/s989.htm#A32816>>.

⁴⁶ "Speaking of Pictures... These are Harry Frees's Lifework" (1 Mar. 1937). *Life*, 2(9). 4-7. Retrieved 23 Mar. 2010 <<http://books.google.com/books?id=TFEEAAAAMBAJ>>.

⁴⁷ Frees, Harry Whittier (1941). *The Little Kittens' Nursery Rhymes*. Chicago: Rand McNally & Co.

הארבעים עבר לקלירווטר, פלורידה (Clearwater, FL), שם חי פרוש מן הבריות עד התאבדותו ב-16 במרס 1953, לאחר שחלה בסרטן. הוא נקבר קבורת אביונים, ורק ב-1979 מצאה אספנית הגלויות האנגלייה אן ברדפורד (Anne R. Bradford) את קברו. היא השתמשה בהכנסות ממכירת שתי חוברות שהוציאה לאור מתמונותיו כדי להקים לו מצבה, ושמה עליה את תצלומו לגלויה "הכול הבל" (All is Vanity) שבו מסייעת כלבה לחתולה למדוד כובעים מהודרים לפני מראה.⁴⁸

צילומי חיות אנתרופומורפיות אחרי פריס

הארי ויטייר פריס נהיה מודל חיקוי לצלמי חיות מחופשות ורבות מתמונותיהם ראו אור לצידו בסדרת "ספרי שדונים" של מק'נילי, כשהן צבועות בצבעים עליזים. כך **כלבלבים משתובבים** (Playtime Poodles) מ-1955, **טדי הטרייר** (Teddy the Terrier) מ-1956 וסדרת הספרים על **השימפנזה זיפי** (Zippy the Chimp) שהיה אורח קבוע בתוכניות הבידור של שנות החמישים והשישים, והיה מחליק בהן על גלגליות, מעשן סיגריות ורוכב על אופניים כשהוא לבוש בגדי ילדים.⁴⁹

שנות השמונים ראו תחייה של אופנת החיות המחופשות מן המזרח הרחוק דווקא, כאשר ב-1981 ולמשך חצי שנה אחז את יפן שיגעון לתמונות חתוליו הלבושים של סאטורו צודה (Satoru Tsuda). צודה, אשר עסק בצילום כרזות ולוחות שנה, צילם גור חתולים בבגדי בובה שחברתו הותירה בדירה. מתמונה זו נולד מותג (Namennayo Cats) ותעשייה משגשגת של מוצרים, שעונים, ניירות מכתבים, ספרים, פרטי לבוש וצעצועים. תמונות של צודה המבוססות על הווי החיים האמריקני עיטרו מדבקות של חברת

⁴⁸ Kempfski, Elizabeth (Oct. 2004). "Harry Whittier Frees". *One More River*. Retrieved 17 Sep. 2007 <<http://onemoreriver.org/11267>>.

Treille, Sylvie (editor) (2005). *Cats, Dogs & other Rabbits: The Extraordinary World of Harry Whittier Frees*. tr. Emma Lewis. Stockport: Dewi Lewis. pp. 6-14.

⁴⁹ Womack, Carole (2007). *Zippy the TV Chimp*. Bloomington, IN: AuthorHouse.

גומי הלעיסה "טופס" (Topps) בארצות הברית, וב-1987 הופקה מהן סדרה של ספרי ילדים.⁵⁰

בשנים האחרונות זכו החיות המחופשות שיעסקו בהן צלמים מן השורה הראשונה. לארה ג'ו רגאן (Lara Jo Regan), כלת פרס צילום העיתונות העולמי לשנת 2000, פרסמה ספרי תמונות של כלבה (Mr. Winkle) בבגדים שונים ומשונים, ומקומו בתרבות הפופולרית הובטח עם הופעתו בסדרה **סקס והעיר הגדולה** (עונה 5 פרק 7).⁵¹ גם הצלם, הצייר ואמן הווידאו ויליאם וגמן (William Wegman) עסק בכלביו ביצירתו מאז שנות השבעים ופרסם ספרים רבים שהם מופיעים בהם במלבושים, כולל גרסה של שירי אמא אווזה (איור 14).⁵² בתמונותיו של וגמן מצולמות החיות המחופשות לראשונה בזווית צילום בלתי שגרתיות, תוך משחקים בחיתוכים ובפרספקטיבה.

לאחר פריס, שגייס לשירותו ארנבונים, תרנגולות וחזרזירים, נטפלו צלמי החיות הלבושות בעיקר לכלבים ולחתולים. יוצאי דופן מבחינה זו ומיוחדים באיכותן הסוריאליסטית של תמונותיהם, על פרטיהן הזעירים ותפאורותיהן המצוירות בפרספקטיבות משונות, הם **התוכים של גברת בלרד** (Mrs. Ballard's Parrots).

עופותיה של אלבה בלרד (Alba Ballard), הנראית לרגע קט עם אחד מדוגמניה בין לקוחותיו של **דני רוז האיש מברודוויי** (Broadway Danny Rose) בסרט מ-1984, גילמו את סוני ושר (Sonny & Cher), בוני וקלייד (Bonnie and Clyde), הגנרל פאטון (George S. Patton), מדאם באטרפליי (Madama Butterfly) ואת "הציפורים מאלקטרו" נתונות בכבלים (איור 13), בעקבות הספר והסרט הנודעים על **איש הציפורים מאלקטרו** (Birdman of)

⁵⁰ Yung, Brad (Oct. 2003). "The Calvin Pelorian Cat Project". *Stay As You Are*. Retrieved 28 Sep. 2007 <<http://members.shaw.ca/pelorian/index2.html>>.

⁵¹ *What is Mr. Winkle?* Retrieved 9 Mar. 2010 <<http://mrwinkle.com>>.

⁵² *William Wegman*. Retrieved 9 Mar. 2010 <<http://wegmanworld.com>>.

Wegman, William (1996): *William Wegman's Mother Goose*. New York: Hyperion.

Alcatraz). הם התארחו עם גבירתם במופעי הטלוויזיה של דייוויד לטרמן (David Letterman) והציגו את כישוריהם המגוונים באירועי צדקה ובמוסדות.⁵³ לאחר מותה של בלרד ב-1994 נותרו אך מעט מתמונותיהם והיה זה הצלם ארנה סוונסון (Arne Svenson) שהציל מן השכחה, לאחר שתיעד בשקדנות דומה מסורת אמריקנית אחרת, הקופים התפורים מגרביים שאסף רון וורן (Ron Warren).⁵⁴

איור 13. "הציפורים מאלקטרו" של בלרד, נתונות בכבלים, זוממות את בריחתן אל החופש בסיוע לום, פצירה, ומפתח ברגים (Svenson, 2005 p. 6).

איור 14. תמונת "המלך קול הזקן" (Old King Cole) של וגמן, שהכין ממנה גם סרטון **לחוב סומסום** האמריקני (Sesame Street). כמו ברבות מתמונותיו האחרות הרכיב וגמן לכלבים גוף אדם, ובין הכלב המגלם את המלך לשפחתו, כלב אף היא, הושיב כלב בתפקיד כלב (Wegman, 1996).

⁵³ Svenson, Arne (2005). *Mrs. Ballard's Parrots*. New York: H. N. Abrams. pp. 11-16.

⁵⁴ Svenson, Arne, and Ron Warren (2002). *Sock Monkeys: 200 out of 1,863*. New York: Ideal World Books.

טיפול של פריס בשירי אמא אווזה

בעלי החיים האנתרופומורפיים אצל פריס כמו בשירי אמא אווזה, הם חיות הבית והמשק המשרתות את האדם. בשני המקומות אין ביטוי לסטראוטיפים שנקשרו בשם החיות בפולקלור ובשפה: חמשת החזרזירים (This Little Pig Went to Market) אינם מלוכלכים וכלבה הלץ של אמא הוברד (Old Mother Hubbard) אינו מלחך פנכה.⁵⁵

לדעת המאייר וסופר הילדים מוריס סנדק (Maurice Sendak),⁵⁶ לעת צאת ספרו של פריס ולאורך כל הרבע הראשון של המאה ה-20, היתה אמא אווזה שקועה בביצה של איורים סנטימנטליים מתקתקים, שאמם מולידתם היא קייט גרינוויי (Kate Greenaway)⁵⁷ אשר איוריה הנעימים נראים לו אנטיספטיים וצדקניים.⁵⁶ קרוב לוודאי שהיה רואה את חתולו וכלביו המחופשים של פריס באופן דומה, ואולי אף מביע את אותה הזוועה שביטא כלפי מהדורת וולט דיסני, שבה כוכביו המפורסמים מגלמים את גיבורי השירים. אפשר שהיה משווה אותם אל **דובוני אמא אווזה** (Mother Goose's Teddy Bears), שכמו בחלום בלהות, דובוני צעצוע חביבים מגלמים בו את כל הדמויות, ורק במקום אחד, דובון שדעתו נשתבשה תוחב סכין מטבח אל מעיו של דודנו הקטן.⁵⁷ ואולם תצלומיו של פריס אינם עשויים מקשה אחת ואפשר להבחין ביניהם בשלושה סוגים.

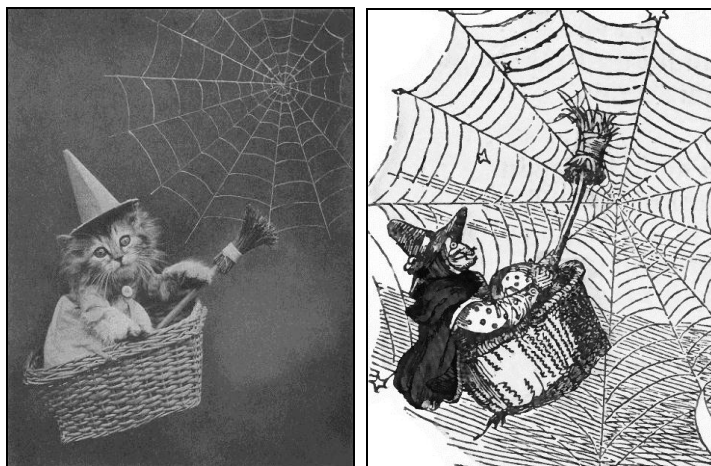
טכניקה אחת שהשתמש בה פריס אינה אלא העתקה נאמנה מאיורים של השירים והמחזותם בבעלי חיים. החתולה המגלמת את הזקנה שהמריאה בסל כדי לנקות את קורי העכביש מן הרקיע (There Was an Old Woman Tossed Up in a Basket) שעל העטיפה הקדמית ובעמוד 119, נראית כמו

⁵⁵ Spence, N. C. W. (Oct. 2001). "The Human Bestiary". *The Modern Language Review*, 96(4). 913-930.

⁵⁶ Sendak, Maurice (1973). "Mother Goose's Garnishings". in Haviland, Virginia (editor). *Children and Literature: Views and Reviews*. Glenview, ILL: Scott, Foresman & Co. pp. 188-195. Greenaway, Kate (ca. 1881). *Mother Goose or The Old Nursery Rhymes*. London: G. Routledge & Sons. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergooseorold00greeiala>>.

⁵⁷ Cavally, Frederick Leopold (1907). *Mother Goose's Teddy Bears*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Co. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosestedd00cava>>.

תאומתה של הקשישה המצוירת בתוך **נעימות אמא אווזה** (Mother Goose's Melodies) שראה אור בניו יורק ב-1869, כמעט חמישים שנים קודם – למן הכובע המיוחד וקורי העכביש שברקע ועד לזווית הסל, תנוחת המטאטא ואופן קשירת זיפיו למוט (איורים 15-16).⁵⁸ אף ציור זה בתורו, הועתק במדויק מדמות ישישה במהדורה אמריקנית קודמת משנת 1861 לערך.⁵⁹

איור 15. ציור הזקנה שהמריאה בסל לנקות קורי עכביש מהרקיע, במהדורות אמריקניות מן השנים 1861 ו-1869 (Mother Goose's Melodies, p. 73).

איור 16. תצלום של פריס לאותו השיר, המחקה תמונה זו לכל פרטיה (Frees, 1921 p. 119).

אמנם רגיל הדבר למצוא בין מהדורות שירי אמא אווזה תמונות מוכרות, ומחבר ההקדמה לפרודוקציה שהוציאו לות'רופ, לי ושפארד ב-1905 למהדורה בוסטונית משנת 1833, הכומר אדוארד הייל (Edward Everett Hale) "שהיה בנו של דפס, מעיד שנוכח עוד כילד כי איורים רבים נמצאו באותם ספרים רק משום שגלופות שלהם היו בבית הדפוס".⁶⁰ כך לקח פריס חלק במסורת עתיקה, אם גם לא מן המפוארות.

⁵⁸ *Mother Goose's Melodies* (1869). p. 73.

⁵⁹ *Mother Goose's Chimes, Rhymes & Melodies* (ca. 1861). Philadelphia: H. B. Ashmead. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergooseschim00philiala>>. p. 80.

⁶⁰ Hale, pp. viii-ix.

שימוש באיקונוגרפיות מסורתיות

אמנים אחרים השתמשו באיקונוגרפיה שנוצרה לשירים כדי לברוא יצירות חדשות, בלא להוסיף רבדים רבים של פרשנות. כאלה הם איוריו הנהדרים של רנדולף קלדקוט (Randolph Caldecott),⁶¹ אשר גם הסצנות שהם מוסיפים, כמו נקמת החלבנית בשיר הנושא את שמה (The Milkmaid), נותרות בתוך מסגרת העלילה.⁶² כך למשל מטפל פריס בשיר "העוללים ביער" (The Babes in the Wood) בעמוד 153 (נספח א').

אף שפזמון קצר ומקסים זה נרשם ב-1849 באנגליה בידי ג'יימס הליוול (James Orchard Halliwell),⁶³ אין הוא נזכר במילון אוקספורד לשירי ילדים.⁶⁴ הוא נפוץ בעיקר באמריקה, שם כמעט לא נשמעת הבלדה שממנה נולד.⁶⁵ זו מספרת על אח ואחות שעם מות הוריהם הושמו בהשגחת דודם, אשר שילם לשני בריונים שיהרגום כדי לזכות בירושה. אחד מהבריונים התחרט, וברייב שפרץ הרג את חברו. לאחר מכן נטש את הילדים והותירם לשוטט ביער עד שמצאו את מותם. בהמשך בא הדוד על עונשו: מצפוני מייסר אותו, רכושו נשרף, בקרו מת, שני בניו טובעים בים ולבסוף הוא מוצא להורג על שוד שביצע.

האיקונוגרפיה הרגילה לסיפור כוללת שלוש תמונות מתוכו. באחת נראים הנבלים לוחמים מלחמת-שניים והילדים הצופים בהם, נצמדים לגזע עץ וחובקים זה את זה בבהלה (איור 17); בשנייה תועים האח והאחות יד ביד ביער; ובשלישית הם שרועים מתים תחת עץ, זה בזרועות זה, ואדום-חזה מביא עלה לכסותם.⁶⁶ תמונה אחרונה זו היא השכיחה בין השלוש, בשל האופי

Bleiler, pp. xii-xv.

⁶¹ Caldecott, Randolph (1895). *R. Caldecott's Second Collection of Pictures and Songs*. London: Frederick Warne & Co. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/rcaldecottssecon00cald>>.

⁶² Opie (1962).

⁶³ St. Armand, Barton Levi (Oct.-Dec. 1977). "Emily Dickinson's 'Babes in the Wood': A Ballad Reborn". *The Journal of American Folklore*, 90 (358). 430-441.

⁶⁴ *The Interesting Story of the Children in the Wood* (ca. 1840). Banbury. Retrieved 22 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/interestingstory00banbiala>>. pp. 9, 11, 12.

Caldecott, Randolph (ca. 1890). *R. Caldecott's First Collection of Pictures and Songs*. London: Frederick Warne & Co. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://gutenberg.org/etext/20777>>.

הרומנטי-ארוטי שנהנו ציירי המאה ה-19 להעניק לה. פריס בחר בראשונה דווקא והציג בה את הילדים לבדם, כשהוא מוציאם מהקשרם (איור 18). גזע העץ הבודד המשמש תפאורה ליווה גם את תמונת השיר הקודם בספר (Bye, Baby Bunting), ושני הכלבלבים הלבושים בד גס מצליחים לשקף רושם כלשהו של אומללות ובדידות, תחת האימה שבאיקונוגרפיה הרגילה.

איור 17. איור טיפוסי של תמונת הדו-קרב מן הבלדה "הילדים ביער" (The Children in the Wood). האח והאחות נראים חבוקים ברקע, תחת עפאיו של עץ, ובחזית מצוירים הלוחמים ברגע ההכרעה (The Interesting Story of the Children in the Wood, p. 9).

איור 18. תצלומו של פריס לשיר "העוללים ביער" עושה את הילדים בצד העץ לנושא המרכזי של התמונה (Frees, 1921 p. 153).

פריס אינו האמן היחיד שנתן פרשנות חדשה לתנוחת הילדים הרגילה באותה תמונה. באיור מתוך **ספר המעשיות הישן של אנגליה** (The Old Story Book of England) מ-1845 הם מתוארים אווזים זה בזה באופן דומה, לצד הדוד המוסר אותם לידי שני הנבלים.⁶⁵

תצלום אחר שמשמש בו פריס באותה הטכניקה הוא תמונת העטיפה האחורית, המראה כלב לבוש שמלה, חבוש כובע מחודד ואוחז מקל. אין זה

⁶⁵ Merton, Ambrose (1845). *The Old Story Book of England*. Westminster: J. Cundall. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/oldstorybooksofe00thomiala>>. p. 192.

אלא ייצוג של אמא אווזה במלבושים שהיא מופיעה בהם כרגיל בספרי השירים, כשהיא עומדת, יושבת או רוכבת על אווז כלשון השיר (Old Mother Goose).⁶⁶ אולי לא עלה בידי פריס להשיג אווז שיגלם את דמותה.

פארודיות על מוטיבים חזותיים אמריקניים

לא רבים מן האיורים לשירי אמא אווזה פוסעים צעד נוסף ומוסיפים להם פרשנות שאינה נובעת מן הטקסט כפשוטו והיא פחות מובנת מאלה. איור כזה הוא תחריטו של אבל בוון (Abel Bowen)⁶⁷ לשיר "האיש בירח" (The Man in the Moon) במהדורה שפורסמה בבוסטון ב-1833, שם נתלה בן הלבנה מן הסהר בידו האחת, בעוד על הארץ יוצק "האיש בדרום" את דייסת השזיפים על ראש עצמו.⁶⁸ איור זה, אשר הייל וסנדק מכתירים את יוצרו "אחד האמנים המקוריים בעולם",⁶⁹ הועתק כמו רבים מאחיו מתוך שירים לחדר הילדים (Songs for the Nursery) שראה אור בלונדון ב-1808.⁷⁰ בתמונות ספורות כאלה מתגלה כישרונו של פריס, אשר כמו שאר יוצרי החיות האנתרופומורפיות שואל את עולם המושגים שלו מן התרבות הפופולרית של זמנו. כך, כאשר הוא פונה לאייר את חמשיר העכבר שטיפס בשעון (Hickory, Dickory, Dock) בעמוד 121, הוא מציג דווקא תמונה של חתולה, עומדת על שרפרף ומושכת את שולי שמלתה בבהלה (איור 20).

⁶⁶ Oppen, Frederick Burr (1900). *Mother Goose's Nursery Rhymes*. London: J. M. Dent & Co. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesnurs00lond>>. cover, title page. Gilbert, John, et al. (illustrators) (1877). *Mother Goose's Nursery Rhymes: A Collection of Alphabets, Rhymes, Tales and Jingles*. London: George Routledge & Sons. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesnurs00craniala>>. cover, frontispiece, pp. 9-13.

Welsh, Charles (1901). *A Book of Nursery Rhymes: Being Mother Goose's Melodies Arranged in the Order of Attractiveness and Interest*. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/bookofnurseryrhy00wels>>. cover, p. 127.

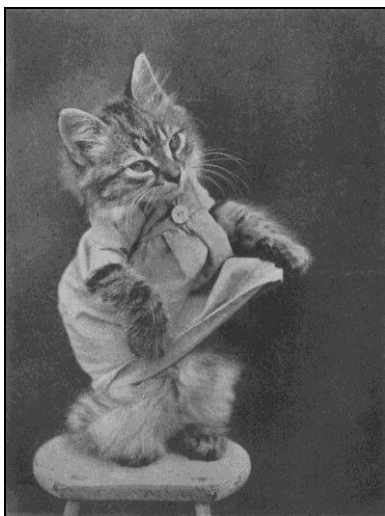
⁶⁷ Bowen, Dearborn and Childs, p. 30 (or Hale, p. 17).

⁶⁸ Hale, p. ix.

Sendak, p. 195.

⁶⁹ *Songs for the Nursery* (ca. 1808). London: Tabart & Co. Retrieved 5 Jul. 2008 <<http://archive.org/details/songsfor nursery00londiala>>. p. 27.

Bleiler, p. xiii.

איור 19. תמונה מראשית המאה שעברה של אישה בחצאית ובחולצת תחרה, ניצבת על כיסא מיוחד בובת עכבר זעירה. בהרימה את שולי שמלתה היא חושפת גרביים סרוגים מן התקופה שלפני המצאת גרבי הניילון (Bizarre Vintage Photos).

איור 20. מוטיב חזותי זה היה כה מוכר, שפרס לא טרח להראות את העכבר בתמונה (Frees, 1921 p. 121).

מוטיב חזותי זה השאול מן התרבות העממית האמריקנית נראה בגלויית דואר מצוירת בת 1907,⁷⁰ בגלוייה מצולמת מראשית המאה ה-20 (איור 19)⁷¹ ובציור של גיל אלבגרן (Gil Elvgren)⁷² מ-1969, שם מורת כיתה א' חושפת את רגליה בהציגה את חתולתו של פריס באור לא מהוגן.⁷³ באיורים מודרניים של שירי אמא אווזה הוא מעטר את הפזמון על החתולה שגירשה עכבר מתחת כיסא המלכה (Pussy Cat, Pussy Cat, Where Have You Been?),⁷³ שיר שנמצא אצל פריס בנוסח של הליוול מ-1844 על ילדה שליקטה שושנים

⁷⁰ *There are Moments When One Wants to Be Alone* (Postally used in 1907). Retrieved 3 Nov. 2008 <<http://eBay.com>> item 360063008172.

⁷¹ *Bizarre Vintage Photos*. Retrieved 11 Feb. 2010 <<http://demonoid.com/files/details/2132003>>.

⁷² Elvgren, Gil. *Class Dismissed* (ca. 1969). St. Paul, Minn.: Brown & Bigelow. Retrieved 11 Mar. 2010 <<http://thepinupfiles.com/elvgren6.html>>.

⁷³ Vandergrift, Kay E. (2004). "Pussy Cat, Pussy Cat, Where Have You Been?". *Eclipse*. Rutgers University. Retrieved 15 Jul. 2008 <<http://eclipse.rutgers.edu/goose/rhymes/pcat>>.

למלכה (Little Girl, Little Girl, Where Have You Been?)⁷⁴ ותצלמו בעמוד 133 מציג חתולה אוספת פרחים בסינרה – עוד מוטיב חזותי שכיה באמריקה. דוגמה אחרת היא תצלמו של פריס לשיר "זהו יום יפה" (It is a Pleasant Day) בעמוד 71 (נספח ב'). בפזמון זה התקיימה המסורת האמריקנית על מוצאה של אמא אווזה הלכה למעשה, כי יוצרת, אלייזה לי פולן (Eliza Lee Cabot Follen)⁷⁵ היתה בת בוסטון, עירה של אליזבת גוז, היא אמא אווזה האמריקנית. שירה של פולן ראה אור לראשונה ב-1832 בקובץ **שירים קטנים** (Little Songs). במבוא לספר כתבה פולן שביקשה ללכוד משהו מן ההומור טוב המזג, מההאיגיון המוזיקלי שבשירי אמא אווזה.⁷⁶ הדבר עלה כנראה בידה בשיר זה, שמצא את מקומו בין שירי אמא אווזה, והיא זכתה שיועתק, בלא ציון שמה לידו, כפי שנעשה לשירים האחרים, וישתנה באותה חירות ששוננו הם לאורך השנים.⁷⁷ בשום מקום אצל פריס לא מקבלת ההאנשה ממד כה קומי כמו בתמונתו לאותו שיר, של חתולה רודפת פרפרים באמצעות רשת, פרפראזה למנהג המוכר לכל בעלי החתולים, ולפריס בכללם (איור 24). לאופיה ההיתולי של התמונה מוסיף אף המשחק בקנה המידה, בין הפרפר והפרח בגודלם האמיתי, לרשת הפרפרים והשמלה שנתפרו לחתולה במידתה, משחק שמזכיר את מסורת גלויות הגוזמה (Tall-Tale Postcards) שרווחו באמריקה לפני מלחמת העולם הראשונה והיללו את פוריותה המופלאה של הארץ בהציגן קלחי תירס עצומים, דגים אדירים וחגבים מהלכי אימים. יצירה של פריס מספרו **ארבעה ארנבונים** (Four Little Bunnies) מחקה מוטיב מוכר מתמונות אלו – תרנגולת ענקית מובילה עגלה של ביצים כבדות (איור 21).⁷⁸ אלא שפריס שם ארנב לנהוג בעוף, והרושם שנוצר שונה למדי (איור 22).⁷⁹

⁷⁴ Opie (1962). p. 357.

⁷⁵ Follen, Eliza Lee Cabot (1856). *Little Songs*. Boston: Whittemore, Niles & Hall. Retrieved 19 Sep. 2007 <<http://books.google.com/books?id=Sk4CAAAAYAAJ>>. pp. 5, 32-33.

⁷⁶ Sargent, Epes (1857). *The Primary Standard Speaker*. Philadelphia: C. Desilver. Retrieved 19 Sep. 2007 <<http://books.google.com/books?id=3vZaCo22gv8C>>.

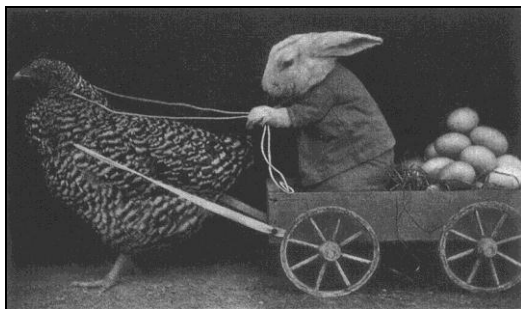
Lovechild, Lawrence (1858). *The Book of Nursery Rhymes, Tales and Fables*. Philadelphia: J. B. Smith & Co. Retrieved 19 Sep. 2007 <<http://books.google.com/books?id=6nsAAAAAMAAJ>>. p. 75.

⁷⁷ Rubin, Cynthia Elyce, and Morgan Williams (1990). *Larger than Life: The American Tall-Tale Postcard, 1905-1915*. New York: Abbeville Press. p. 93.

איור 21. "הולכים אל תצוגת העופות של מיזורי". תמונת גוזמה שצולמה כביכול בטרנטון, מיזורי (Trenton, MO), בדצמבר 1908. פועל שחור בבגדי עבודה נוהג עגלה רתומה לתרנגולת ועמוסה ביצי ענק (Rubin and Williams, p. 93).

איור 22. תצלום של פריס המחקה תמונה דומה, מתוך ספרו **ארבעה ארנבונים** מ-1936 (Yung).

נתיבו של מרדף הפרפרים באמנות חוצה את המאות ה-15 וה-16, אז הוא מצויר בין העיסוקים המיועדים לחודש יולי בלוחות שנה פלמיים מאזור גנט (Ghent) וברוז' (Bruges), בבלגיה של היום.⁷⁹ באיורים האלו רודפות הבריות את הפרפרים בכובעיהן או בידיים חשופות, מנהג שלא נעלם גם באמצע המאה ה-18 כשצייר תומס גיינסבורו (Thomas Gainsborough)⁸⁰ את ילדותיו מרגרט ומרי בתור "בנות האמן רודפות פרפר",⁸¹ ומיילס פוסטר (Myles Birket Foster)⁸² צייר את "ילדים רודפים פרפרים".⁸¹

Johnson, Alfred Stanley (ca. 1910). *Father Works*. Waupun Heritage Museum. Wisconsin Historical Images by the Wisconsin Historical Society, Madison. Retrieved 5 Jul. 2008 <<http://wisconsinhistory.org/whi/fullRecord.asp?id=44657>>.

⁷⁸ Yung.

⁷⁹ Hindman, Sandra (Sep. 1981). "Pieter Bruegel's Children's Games, Folly and Chance". *The Art Bulletin*, 63(3). 447-475.

⁸⁰ Gainsborough, Thomas (ca. 1756). *The Painter's Daughters Chasing a Butterfly*. The National Gallery, London. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://nationalgallery.org.uk>>.

⁸¹ Foster, Myles Birket (ca. 1875). *Children Chasing Butterflies*. Peter Nahum at the Leicester Galleries, London. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://leicestergalleries.com/art-and-antiques/detail/11352>>.

בציורה של האימפרסיוניסטית בת פריז, ברת מוריסו (Berthe Morisot)⁸² משנת 1874, ניכרת אופנה חדשה, לתאר נשים נינוחות אוחזות רשת פרפרים כאילו היתה פריט כלשהו שבאופנה.⁸³ פריס נולד רק שנה אחרי שצייר וינסלו הומר (Winslow Homer),⁸⁴ יליד בוסטון, עלמה כזו,⁸⁵ ומלאו לו ארבע-עשרה כשהוצגה תמונתו של אדואר רוסה-גרנג'ה (Édouard Rosset-Granger)⁸⁶ "נערה רודפת פרפרים" ביריד העולמי בשיקגו, לרגל מלאת ארבע מאות שנים לנחיתת קולומבוס ביבשת.⁸⁷ רק בראשית המאה ה-20 איבדו ריבות אלו מעט מהדרת הפנים, כשאחת מהן החלה רודפת במרץ את החרק יחד עם ילד בחליפת מלחים, אצל האנגלי צ'רלס סימס (Charles Sims).⁸⁸ הן נעשו מופקרות ממש בגלויות צרפתיות מאותה תקופה, בהופיען מעורטלות למחצה עם רשת הפרפרים, לעתים עוטות בעצמן כנפי פרפר עדינות.⁸⁹ כך נקשרה רדיפת פרפרים בנשים צעירות באמנות אירופה, ואחריה באמריקה. על הדיה בתרבות הפופולרית שם אפשר ללמוד מליתוגרפיות כְּזו שפרסם המו"ל הניו-יורקי הנרי שיל (H. Schile) בשנת 1870 לערך, המראה ילדה בבגדי חמודות עם רשת פרפרים, פרפר נח על פרח לידה וכלב קטן טופף לצידה, חלק מסדרת תדפיסים של ילדים שמנמנים הדומים באורח מוזר לחיותיו של פריס (איור 23).⁹⁰ כאן, בנוסח האמריקני העממי ולא באמנות הגבוהה, אנו מוצאים סוף-סוף את המוטיב החזותי שבו השתמש פריס לאיור השיר.

⁸² Morisot, Berthe (1874). *Chasse aux Papillons*. Musée d'Orsay, Paris. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://www.musee-orsay.fr>>.

⁸³ Homer, Winslow (1878). *The Butterfly Girl*. New Britain Museum of American Art, Connecticut. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://hamiltonauctiongalleries.com/houghton-farm.htm>>.

⁸⁴ Kurtz, Charles M. (1893). *Official Illustrations from the Art Gallery of the World's Columbian Exposition*. Philadelphia: G. Barrie. Retrieved 14 Oct. 2007 <<http://columbus.iit.edu/artgallery/00364282.html>>. fig. 282.

⁸⁵ Sims, Charles. *Chasing Butterflies*. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://dl.lib.brown.edu:8081/exist/mjp/plookup.xq?id=SimsCharles>>.

⁸⁶ Stevens, Martin (2006). *French Postcards: An Album of Vintage Erotica*. New York: Rizzoli International Publications, Inc.

⁸⁷ *Girl with Butterfly Net* (ca. 1870). New York: H. Schile. Retrieved 14 Oct. 2007 <<http://americanhistory.si.edu/petersprints/lithograph.cfm?id=324796>>.

איור 23. הדפס אמריקני משנת 1870 לערך, מתוך אוסף הליתוגרפיות של סוחר הפחם הארי פיטרס (Harry T. Peters) בסמיתסוניאן, וושינגטון. ילדה בשמלה רקומה ותחתונית תחרה, מקושטת במחרוזות, עגילים ותסרוקת בקבוקים נאה, אוחזת רשת פרפרים ומביטה על הפרפר שלידה, בעוד הכלב הפקינזי הקטן תולה בה מבט משועמם (Girl with Butterfly Net).

איור 24. גם בתצלומו של פריס לשיר "זהו יום יפה", המתייחס למוטיב חזותי זה, מקושטים שולי שמלת החתולה ברקמה (Frees, 1921 p. 71).

סיכום

למעלה הודגמו שלושה אופנים שבהם מטפל פריס בשירי אמא אווזה. לעתים הוא מחקה ציור לכל פרטיו, כמעשהו לזקנה שהמריאה בסל לרקיע. פעמים הוא מסתמך על האיקונוגרפיה הרגילה של השירים, כזו שהתפתחה לעוללים ביער או לדמותה של אמא אווזה, ויוצר לה וריאציה חדשה. אולם כישרונו מגיע למלוא ביטוי בדרך השלישית, כאשר הוא שואל מוטיב חזותי מוכר מן התרבות הפופולרית ומשתמש בו לשירים, כפי שעשה בתמונות החתולה הניצבת על שרפרף מפחד העכבר וזו הרודפת פרפרים בעזרת רשת. לספרו של פריס כמה מאפיינים אמריקניים מובהקים. ראשית, הוא יצא בבוסטון, עירה של אמא אווזה המקורית לפי המסורת האמריקנית, ובהוצאה שכבר עשתה מחווה למיתולוגיה זו בפרסמה ב-1905 רפרודוקציה למהדורה בוסטונית מראשית המאה ה-19 של השירים, ובהקדימה לה את המכתב

שהוליד את אותה המסורת.⁸⁸ שנית, השירים בספרו של פריס אופייניים לעולם החדש: "העוללים ביער" נפוץ בעיקר שם, ולא באנגליה מולדתו, ו"זהו יום יפה" הוא יצירה אמריקנית מקורית, של אלייזה לי פולן בת בוסטון. ולבסוף, המקורות החזותיים המשמשים את פריס הם אמריקניים: תמונתו לזקנה שהמריאה בסל לרקיע מחקה ציור ממהדורה אמריקנית של השירים, והחתולה רודפת הפרפרים מתייחסת לנוסח האמריקני העממי של מוטיב רדיפת הפרפרים באמנות. בספרו **ארבעה ארנבונים** העתיק אף פריס תמונה מן המסורת האמריקנית של גלויות הגוזמה.

החיות האנתרופומורפיות נטמעו כה עמוק בתרבות משחר הציוויליזציה, שאין להתפלא שמצאו ביטוי גם בצילום, אם בשל השפעה מיוצרים אחרים, ואם מתוך אופן מחשבה משותף לכל בני האדם. כאשר חיברה אנה מריון סמית (Anna Marion Smith) ב-1909 שורות המשך לשירי אמא אווזה, היתה זו אזהרה מפני הלבשת החיה בבגדי בובה, שלה הקדישה את חרוזיה לשיר "אני אוהב את חתלתולה" (I Love Little Pussy),⁸⁹ אותו מעשה ממש שצודה התחיל בו את הצלחתו המסחרית ביפן בסוף אותה המאה.⁹⁰ תצלומו של הארי ויטייר פריס לאותו השיר המראה כלבה וחתול בחיקה,⁹¹ דומה לחתולה האומנת עכבר בפפירוס מימי מצרים הקדומה,⁹² וכמו ארנבות שצדות אנשים בכתבי יד מאוירים מימי הביניים,⁹³ נוהגת גם ארנבתו של היינריך הופמן המאוחרת בארבע מאות שנים.⁹⁴ חיות אנתרופומורפיות

⁸⁸ Hale, pp. 3-10.

⁸⁹ Smith, Anna Marion (1909). *Mother Goose and What Happened Next*. New York: E. P. Dutton & Co. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosewhath00smitia>>. p. 76.

⁹⁰ *The Untold Story Behind the "Namennayo" Cats*. Retrieved 22 Mar. 2010 <<http://nameneko.com/nameneko>>.

⁹¹ Frees (1921), p. 145.

⁹² שופק, איור 19. תמונה סרוקה של פפירוס זה נמצאת באתר:

Eternal Egypt (2005). *Papyrus with Satirical Drawings*. Retrieved 11 Jul. 2008 <http://eternalegypt.org/EternalEgyptWebsiteWeb/HomeServlet?ee_website_action_key=action.display.element&element_id=60584>.

⁹³ *The Metz Pontifical*. Fitzwilliam Museum MS 298. Retrieved 11 Oct. 2007 <http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/pharos/collection_pages/middle_pages/MS.298/TXT_BR_SUBJ-MS.298.html>. fols. 48r, 74r.

Randall (1966), figs. 356-357.

⁹⁴ הופמן.

מככבות עתה גם במהדורות המודרניות של שירי אמא אווזה; אם בספר
שירי הילדים של ביאטריקס פוטר המעוטר בגפניות מתוך ספריה⁹⁵ ואם
באמא אווזה הראשונה שלי שגיבוריו הם ארנבונים בלבוש אדם.⁹⁶

נספח ב': זה יום יפה

Come, my children, come away,
 For the sun shines bright to-day;
 Little children, come with me,
 Birds and brooks and posies see;
 Get your hats and come away,
 For it is a pleasant day.

Everything is laughing, singing,
 All the pretty flowers are springing;
 See the kitten, full of fun,
 Sporting in the brilliant sun;
 Children, too, may sport and play,
 For it is a pleasant day.

Bring the hoop, and bring the ball,
 Come with happy faces all;
 Let us make a merry ring,
 Talk and laugh, and dance and sing.
 Quickly, quickly, come away,
 For it is a pleasant day.

נספח א': העוללים ביער

My dear, do you know,
 How a long time ago,
 Two poor little children,
 Whose names I don't know,
 Were stolen away,
 On a fine summer's day,
 And left in the wood,
 As I've heard people say.

And when it was night,
 So sad was their plight,
 The sun it went down,
 And the moon gave no light!
 They sobbed, and they sighed,
 And they bitterly cried,
 And the poor little things,
 They lay down and died.

And when they were dead,
 The Robins so red
 Brought strawberry leaves,
 And over them spread;
 And all the day long,
 They sung them this song:
 "Poor babes in the wood!
 poor babes in the wood
 And don't you remember
 the babes in the wood?"

⁹⁵ Potter, Beatrix (1984). *Beatrix Potter's Nursery Rhyme Book*. London: Warne.

⁹⁶ Opie, Iona, and Rosemary Wells (1996). *My Very First Mother Goose*. Cambridge, MA: Candlewick Press.

מקורות

- הופמן, הינריך (1991). *שוע הפרוע*. תרגם אוריאל אופק. תל-אביב: זמורה ביתן.
- טראון, ברונו (1985). *האוצר של סיירה מאדרה*. תרגם צבי ארד. תל-אביב: זמורה ביתן.
- מילן, א' א' (1972). *הבית בקרן פו*. תרגם אהרן אמיר. תל-אביב: מחברות לספרות.
- פריד, זיגמונד (1939). *טוטם וטאבן*. תרגם י. דבוסיס. ירושלים: קרית ספר.
- קרול, לואיס (1998). *הרפתקאות אליס בארץ הפלאות*. עם הערות מאת מרטין גרדנר. תרגמה רנה ליטוין. תל-אביב: הקבוץ המאוחד.
- Aristotle: *Rhetoric*. tr. W. Rhys Roberts. Retrieved 14 Mar. 2010 <<http://www.public.iastate.edu/~honeyl/Rhetoric/rhet2-20.html>>.
- Aristotle: *The History of Animals*. tr. D'Arcy Wentworth Thompson. Retrieved 14 Mar. 2010 <http://classics.mit.edu/Aristotle/history_anim.8.viii.html>.
- A Little Pretty Pocket-Book* (1787). Worcester, MA: Isaiah Thomas. Retrieved 1 Mar. 2010 <<http://hdl.loc.gov/loc.rbc/juv.05880>>.
- Bizarre Vintage Photos*. Retrieved 11 Feb. 2010 <<http://demonoid.com/files/details/2132003>>.
- Bleiler, Everett Franklin (editor) (1970). *Mother Goose's Melodies: Facsimile Edition of the Munroe and Francis "copyright 1833" Version*. New York: Dover.
- Bowen, Abel, Nathaniel Dearborn, and Shubael D. Childs (engravers) (1833). *Mother Goose's Melodies: The Only Pure Edition*. Boston: Munroe & Francis. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesmelo00boweiala>>.
- Caldecott, Randolph (ca. 1890). *R. Caldecott's First Collection of Pictures and Songs*. London: Frederick Warne & Co. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://gutenberg.org/etext/20777>>.

- Caldecott, Randolph (1895). ***R. Caldecott's Second Collection of Pictures and Songs***. London: Frederick Warne & Co. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/rcaldecottssecon00cald>>.
- Cavally, Frederick Leopold (1907). ***Mother Goose's Teddy Bears***. Indianapolis: Bobbs-Merrill Co. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosestedd00cava>>.
- Elvgren, Gil. ***Class Dismissed*** (ca. 1969). St. Paul, Minn.: Brown & Bigelow. Retrieved 11 Mar. 2010 <<http://thepinupfiles.com/elvgren6.html>>.
- Eternal Egypt (2005). ***Papyrus with Satirical Drawings***. Retrieved 11 Jul. 2008 <http://eternalegypt.org/EternalEgyptWebsiteWeb/HomeServlet?ee_website_action_key=action.display.element&element_id=60584>.
- Follen, Eliza Lee Cabot (1856). ***Little Songs***. Boston: Whittemore, Niles & Hall. Retrieved 19 Sep. 2007 <<http://books.google.com/books?id=Sk4CAAAAYAAJ>>.
- Foster, Myles Birket (ca. 1875). ***Children Chasing Butterflies***. Peter Nahum at the Leicester Galleries, London. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://leicestergalleries.com/art-and-antiques/detail/11352>>.
- Frees, Harry Whittier (1915). ***The Little Folks of Animal Land***. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co. Retrieved 23 Mar. 2010 <<http://archive.org/details/littlefolksanim00freegoog>>.
- Frees, Harry Whittier (1921). ***The Animal Mother Goose: With Characters Photographed from Life by Harry Whittier Frees***. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co.
- Frees, Harry Whittier (Sep. 1922). "The Three Secrets of Getting On with Animals and Human Beings". ***The American Magazine***, 44(3). 24-27, 141-143.
- Frees, Harry Whittier (1941). ***The Little Kittens' Nursery Rhymes***. Chicago: Rand McNally & Co.

- Gainsborough, Thomas (ca. 1756). *The Painter's Daughters Chasing a Butterfly*. The National Gallery, London. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://nationalgallery.org.uk>>.
- Gannon, W. (1902). *Mother Goose's Nursery Rhymes, Tales and Jingles*. New York: Hurst & Co. Retrieved 21 Nov. 2008 <<http://archive.org/details/mothergoosesnurs00ganniala>>.
- Gilbert, John, et al. (illustrators) (1877). *Mother Goose's Nursery Rhymes: A Collection of Alphabets, Rhymes, Tales and Jingles*. London: George Routledge & Sons. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesnurs00craniala>>.
- Girl with Butterfly Net* (ca. 1870). New York: H. Schile. Retrieved 14 Oct. 2007 <<http://americanhistory.si.edu/petersprints/lithograph.cfm?id=324796>>.
- Greenaway, Kate (ca. 1881). *Mother Goose or The Old Nursery Rhymes*. London: G. Routledge & Sons. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergooseorold00greeiala>>.
- Hale, Edward Everett (prefacer) (1905). *The Only True Mother Goose Melodies: An Exact Reproduction of the Text and Illustrations*. Boston: Lothrop, Lee & Shepard Co. Retrieved 23 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/onlytruemothergo00halerich>>.
- Harris, Joel Chandler (1892): *Uncle Remus and his Friends: Old Plantation Stories, Songs and Ballads, with Sketches of Negro Character*. Boston: Houghton, Mifflin & Co. Retrieved 2 Apr. 2010 <<http://archive.org/details/uncleremusfriend00harrich>>.
- Homer, Winslow (1878). *The Butterfly Girl*. New Britain Museum of American Art, Connecticut. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://hamiltonauctiongalleries.com/houghton-farm.htm>>.
- Johnson, Alfred Stanley (ca. 1910). *Father Works*. Waupun Heritage Museum. Wisconsin Historical Images by the Wisconsin Historical Society, Madison. Retrieved 5 Jul. 2008 <<http://wisconsinhistory.org/whi/fullRecord.asp?id=44657>>.

- Kurtz, Charles M. (1893). *Official Illustrations from the Art Gallery of the World's Columbian Exposition*. Philadelphia: G. Barrie. Retrieved 14 Oct. 2007 <<http://columbus.iit.edu/artgallery/00364282.html>>.
- Locke, John (1909-14). *Some Thoughts Concerning Education*. New York: P. F. Collier & Son. Retrieved 9 Oct. 2007 <<http://bartleby.com/37/1/16.html>>.
- Lovechild, Lawrence (1858). *The Book of Nursery Rhymes, Tales and Fables*. Philadelphia: J. B. Smith & Co. Retrieved 19 Sep. 2007 <<http://books.google.com/books?id=6nsAAAAAMAAJ>>.
- Lyre with Bearded Bull's Head* (2550-2450 BC). Penn Museum Object B17694. Retrieved 15 Mar. 2010 <http://penn.museum/sites/iraq/?page_id=58>.
- Merton, Ambrose (1845). *The Old Story Book of England*. Westminster: J. Cundall. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/oldstorybooksofe00thomiala>>.
- Morisot, Berthe (1874). *Chasse aux Papillons*. Musée d'Orsay, Paris. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://www.musee-orsay.fr>>.
- Mother Goose's Chimes, Rhymes & Melodies* (ca. 1861). Philadelphia: H. B. Ashmead. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergooseschim00philiala>>.
- Mother Goose's Melodies* (1869). New York: J. Miller. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesmelo00newyiala>>.
- Opie, Iona, and Rosemary Wells (1996). *My Very First Mother Goose*. Cambridge, MA: Candlewick Press.
- Oppen, Frederick Burr (1900). *Mother Goose's Nursery Rhymes*. London: J. M. Dent & Co. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesnurs00lond>>.
- Potter, Beatrix (1984). *Beatrix Potter's Nursery Rhyme Book*. London: Warne.

- Potter, Beatrix (1985). *The Tale of the Pie and the Patty-Pan*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books Ltd. Retrieved 27 Mar. 2010 <<http://gutenberg.org/etext/15234>>.
- Prideaux, William Francis (1904). *Mother Goose's Melody*. London: A. H. Bullen. Retrieved 27 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosesmelo00pridiala>>.
- Sargent, Epes (1857). *The Primary Standard Speaker*. Philadelphia: C. Desilver. Retrieved 19 Sep. 2007 <<http://books.google.com/books?id=3vZaCo22gv8C>>.
- Senour, Caro Smith (1904). *Master St. Elmo: The Autobiography of a Celebrated Dog*. Springfield, Mass.: M. Bradley Co. Retrieved 17 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/masterstelmoauto00senoiala>>.
- Sims, Charles. *Chasing Butterflies*. Retrieved 10 Feb. 2009 <<http://dl.lib.brown.edu:8081/exist/mjp/plookup.xq?id=SimsCharles>>.
- Smith, Anna Marion (1909). *Mother Goose and What Happened Next*. New York: E. P. Dutton & Co. Retrieved 30 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/mothergoosewhath00smitiala>>.
- Songs for the Nursery* (ca. 1808). London: Tabart & Co. Retrieved 5 Jul. 2008 <<http://archive.org/details/songsfornursery00londiala>>.
- Stevens, Martin (2006). *French Postcards: An Album of Vintage Erotica*. New York: Rizzoli International Publications, Inc.
- Svenson, Arne, and Ron Warren (2002). *Sock Monkeys: 200 out of 1,863*. New York: Ideal World Books.
- Svenson, Arne (2005). *Mrs. Ballard's Parrots*. New York: H. N. Abrams.
- The Interesting Story of the Children in the Wood* (ca. 1840). Banbury. Retrieved 22 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/interestingstory00banbiala>>.
- The Metz Pontifical*. Fitzwilliam Museum MS 298. Retrieved 11 Oct. 2007 <http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/pharos/collection_pages/middle_pages/MS.298/TXT_BR_SUBJ-MS.298.html>.

There are Moments When One Wants to Be Alone (Postally used in 1907). Retrieved 3 Nov. 2008 <<http://eBay.com>> item 360063008172.

Treille, Sylvie (editor) (2005). ***Cats, Dogs & other Rabbits: The Extraordinary World of Harry Whittier Frees***. tr. Emma Lewis. Stockport: Dewi Lewis.

Wegman, William (1996): ***William Wegman's Mother Goose***. New York: Hyperion.

Welsh, Charles (1901). ***A Book of Nursery Rhymes: Being Mother Goose's Melodies Arranged in the Order of Attractiveness and Interest***. Retrieved 24 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/bookofnurseryrhy00wels>>.

What is Mr. Winkle? Retrieved 9 Mar. 2010 <<http://mrwinkle.com>>.

Whitmore, William Henry (1889). ***The Original Mother Goose's Melody***. Albany: J. Munsell's Sons. Retrieved 27 Sep. 2007 <<http://archive.org/details/gb0KMYwaGtAHsC>>.

William Wegman. Retrieved 9 Mar. 2010 <<http://wegmanworld.com>>.

Womack, Carole (2007). ***Zippy the TV Chimp***. Bloomington, IN: AuthorHouse.

מאמרים

שופק, נילי (1999). "ציורי חיות במצרים הקדומה: ה'מיקי מאוס' הראשון בתבל?" בתוך רונן, ישראל (עורך). ***"כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו": דמויות בעלי-חיים מאוסף ליאו מילדנברג***. חיפה: מוזיאון ראובן ועדית הכט. עמ' 19-15, 19*-24*.

שורץ, יוסף (1970). "המכונה האנתרופומורפית בספרות הילדים בת זמננו". ***הד הגן***, לד(ג), 174-166 ; לד(ד), 329-318.

Adolf, Helen (Jan. 1950). "The Ass and the Harp". ***Speculum***, 25(1), 49-57.

- Boyd, Nancy A., and George Mandler (Oct. 1955). "Children's Responses to Human and Animal Stories and Pictures". *Journal of Consulting & Clinical Psychology*, 19(5). 367-371.
- Burke, Carolyn L., and Joby G. Copenhaver (Jan. 2004). "Animals as People in Children's Literature". *Language Arts*, 81(3). 205-213.
- Burlingham, Cynthia (1997). *Picturing Childhood: The Evolution of the Illustrated Children's Book*. Retrieved 23 Mar. 2010 <<http://unitproj.library.ucla.edu/special/childhood/pictur.htm>>.
- Camille, Michael (1992). *Image on the Edge: The Margins of Medieval Art*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Cohen, Beth (2000). *Construction of the Other in Greek Art*. Leiden: Brill.
- Contento, William G. (editor). "The FictionMags Index". *Homeville: Bibliographic Resources*. Retrieved 13 Aug. 2010 <<http://philsp.com/homeville/FMI/s989.htm#A32816>>.
- Cosslett, Tess (2006). *Talking Animals in British Children's Fiction, 1786-1914*. Aldershot, England: Ashgate.
- Hindman, Sandra (Sep. 1981). "Pieter Bruegel's Children's Games, Folly and Chance". *The Art Bulletin*, 63(3). 447-475.
- Hirschman, Elizabeth C. (Mar. 1994). "Consumers and Their Animal Companions". *The Journal of Consumer Research*, 20(4). 616-632.
- Honan, William H. (Nov. 24, 1990). "Roald Dahl, Writer, 74, is Dead; Best Sellers Enchanted Children". *The New York Times*. I 26.
- Kempfski, Elizabeth (Oct. 2004). "Harry Whittier Frees". *One More River*. Retrieved 17 Sep. 2007 <<http://onemoreriver.org/11267>>.
- Le Men, Ségolène (Spring 1992). "Mother Goose Illustrated: From Perrault to Doré". *Poetics Today*, 13(1), 17-39.
- Marcus, Leonard S. (1983-1984). "Picture Book Animals: How Natural a History?". *The Lion and the Unicorn*, 7/8. 127-139.

- Melson, Gail F. (2001). *Why the Wild Things Are: Animals in the Lives of Children*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Miletski, Hani (Nov. 2005). "A History of Bestiality". *Anthrozoös*, 18 (special issue: Bestiality and Zoophilia), 1-22.
- Opie, Iona and Peter (1962). *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*. Oxford: Clarendon Press.
- Orme, Nicholas (Aug. 1995). "The Culture of Children in Medieval England". *Past and Present*, 148, 48-88.
- Randall, Lilian M. C. (Jun. 1957). "Exempla as a Source of Gothic Marginal Illumination". *The Art Bulletin*, 39(2), 97-107.
- Randall, Lilian M. C. (1966). *Images in the Margins of Gothic Manuscripts*. Berkeley: University of California Press.
- Rubin, Cynthia Elyce, and Morgan Williams (1990). *Larger than Life: The American Tall-Tale Postcard, 1905-1915*. New York: Abbeville Press.
- Saltzman, Alice Benthall (Apr. 2002). "A Mother Goose Genealogy". *Bookbird*, 40(2), 42-46.
- Sendak, Maurice (1973). "Mother Goose's Garnishings". in Haviland, Virginia (editor). *Children and Literature: Views and Reviews*. Glenview, ILL: Scott, Foresman & Co. pp. 188-195.
- "Speaking of Pictures... These are Harry Frees's Lifework" (1 Mar. 1937). *Life*, 2(9). 4-7. Retrieved 23 Mar. 2010 <<http://books.google.com/books?id=TFEEAAAAMBAJ>>.
- Spence, N. C. W. (Oct. 2001). "The Human Bestiary". *The Modern Language Review*, 96(4). 913-930.
- St. Armand, Barton Levi (Oct.-Dec. 1977). "Emily Dickinson's 'Babes in the Wood': A Ballad Reborn". *The Journal of American Folklore*, 90(358). 430-441.
- The Untold Story Behind the "Namennayo" Cats*. Retrieved 22 Mar. 2010 <<http://nameneko.com/nameneko>>.

- Townsend, John Rowe (1965): *Written for Children: An Outline of English Children's Literature*. London: Garnet Miller.
- Vandergrift, Kay E. (2004). "Pussy Cat, Pussy Cat, Where Have You Been?". *Eclipse*. Rutgers University. Retrieved 15 Jul. 2008 <<http://eclipse.rutgers.edu/goose/rhymes/pcat>>.
- Varty, Kenneth (1963). "Reynard the Fox and the Smithfield Decretals". *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 26(3/4), 347-354.
- Yung, Brad (Oct. 2003). "The Calvin Pelorian Cat Project". *Stay as You Are*. Retrieved 28 Sep. 2007 <<http://members.shaw.ca/pelorian/index2.html>>.

אִשִּׁים שֶׁזִכְרֵם בַּמָּאֵמֶר

- ^א **בּוֹאֲתִיּוֹס** (524-480 לערך) שִׁמְשׁ קוֹנְסוֹל רוֹמִי תַּחַת תְּאוֹדוֹרִיךְ מֶלֶךְ הַגּוֹטִים, אֶךְ נֶאֱשַׁם בִּבְגִידָה בַּמַּלְכוּת וְנִדּוֹן לְמוֹת. **נַחְמַת הַפִּילוֹסוֹפִיָּה** שֶׁכָּתַב בַּמָּאֵסֶר זָכָה לַתְּפוּצָה רַבָּה בִּימֵי הַבִּינִיִּים וְאֶף תּוֹרֵגִם פְּעַמִּים לַעֲבָרִית.
- ^ב **גִּ'וֹן לֹק** (1704-1632) הָיָה פִּילוֹסוֹף אֲנִלִּי, וְדִבְרָיו עַל חִירוֹת הָאָדָם צוּטְטוּ בַּהֲכָרָזַת הָעֲצָמָאוֹת שֶׁל אֲרֶה"ב. בִּסְפָרוֹ מִשְׁנַת 1693, **כִּמָּה הָרֵהוּרִים עַל חִינּוּךְ**, נִיכְרוֹת דְּעוֹתָיו הַשְּׁלִילִיּוֹת עַל הַחִינּוּךְ הַנוֹקְשָׁה שֶׁזָּכָה לוֹ בִּילְדוֹתוֹ.
- ^ג **שֶׁרָה טְרִימֶר** (1810-1741) הִיְתָה מִתְּנַגֵּדַת חֲרִיפָה לְסִיפּוּרֵי אֲגָדוֹת וּמֵאֲמִינָה אֲדוּקָה בַּכְּנִסִּיָּה הָאֲנְגְּלִיקָנִית וּבַמְדַּרְגַּ הַחֲבֵרִתִּי שֶׁל הַמַּעֲמָדוֹת. הִיא יִסְדָּה בְּתֵי סֵפֶר לֵאבִיוֹנִים, חִיבָרָה סִפְרֵי לִימוּד וְהוֹצִיָּאָה כְּתָב עַת לַחִינּוּךְ שֶׁכָּלֵל בִּיקוּרַת סִפְרֵי יֻלְדִים וּמֵאֲמֶר רֵאשׁוֹן עַל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, פְּרִי עֵטָה.
- ^ד **גִּ'וֹן טֵנִיָּאל** (1914-1820) הָיָה סוּמָא בְּעִינּוֹ הָאֲחַת וְצִייר מֵהִזִּכְרוֹן בְּלֹא שִׁיזְדַּקְק לְמוֹדֵל. לֵאחֲרָי שֶׁאִייר כִּמָּה סִפְרִים, בָּהֶם מֵהַדּוּרָה שֶׁל מִשְׁלֵי אִיזוֹפּוּס, קִיבֵּל ב-1850 מִשְׁרָה בִּשְׁבוּעוֹן הַסַּטִּירִי **פֶּאֶנְץ' (Punch)**. הוּא עֶבֶד שֶׁם יוֹתֵר מִחֲמִישִׁים שָׁנִים זָכָה בְּתוֹאֵר אֲבִירוֹת עַל מַפְעָלוֹ.
- ^ה **וִילְהֵלֶם פּוֹן קוֹלְבֶּךְ** (1874-1805) נוֹדַע כֹּבֵר בְּצִיּוּרֵי הַקִּיר שֶׁלוֹ וְנִהְיָ לַצִּייר הַחֲצֵר שֶׁל לוֹדוִיגְ הָרֵאשׁוֹן, מֶלֶךְ בּוּוֹאֲרִיָּה (Ludwig I of Bavaria), כִּשְׁהֲחַל לֵאייר אֶת רֶנְרֵד הַשּׁוּעַל (Reineke Fuchs). אִיּוּרָיו לְנוֹסַח הַמַּחְזָז שֶׁל גֵּתָה (Goethe) מ-1794, רָאוּ אֹר ב-1846. שְׁלוֹשׁ שָׁנִים אַחֲרֵי כֵךְ נַעֲשֶׂה רֵאשׁ הָאֲקָדְמִיָּה לְאֲמִנוּיּוֹת בִּמִּינְכֵן, תִּפְקִיד שֶׁבוֹ כִּיָּהֵן עַד מוֹתוֹ.
- ^ו **גוֹסְטֵב דּוֹרָה** (1883-1832) פִּרְסַם אֶת סִפְרוֹ הַמֵּאוּרֵי הָרֵאשׁוֹן בִּטְרַם מָלְאוּ לוֹ 16. אֶת סִיפּוּרֵי הָאֲגָדוֹת אִייר ב-1862, לְצַד **עֲלִילוֹת הַבְּרוֹן מִינְכְּהָאוּזֵן** (Baron Münchhausen) **חֵיוֹן קִיּוּטָה** (Don Quixote), שָׁנָה אַחֲרֵי הַצִּלְחָתָם הַמִּסְחָרֶת שֶׁל אִיּוּרָיו לְ**שֶׁאוּל** שֶׁל דַּנְטֵה (Dante's Inferno). הַצִּלְחָתוֹ הַגְּדוֹלָה הָאֲחֵרָת הָיָה אִיּוּרָיו לְסִיפּוּרֵי הַתִּנ"ךְ שֶׁפּוֹרְסָמוּ ב-1866 בְּאֲנִגְלִיָּה. הוּא צִייר בְּצַבְעֵי מַיִם וּפִיסֵל אֶת הָאֲנֶדְרָטָה הַפְּרִיזָאִית לִזְכֹּר יִידוֹ אֶלְכְּסַנְדֵּר דִּיוֹמָא הָאֵב (Alexandre Dumas).
- ^ז **א' ה' שְׁפֶאֶרְד** (1976-1879) כָּבֵר אִייר אֶת **דִּייוּיִד קוֹפּרְפִּילְד** וְאֶת **מִשְׁלֵי אִיזוֹפּוּס**, כֹּאשֶׁר גּוֹיִס לְמַלְחַמַת הָעוֹלָם הָרֵאשׁוֹנָה וְהוֹעֵסֵק בְּצִיּוֹר מִפּוֹת קֶרֶב מַעַל סוֹלְלוֹת הַתּוֹתָחִים. ב-1921 מוֹנָה צִייר קְבוּעַ **בֶּפֶּאֶנְץ'**, שֶׁם הִרְבָּה לְכַלּוֹל חַיּוֹת בְּקִרְקִטּוֹרוֹת הַפּוֹלִיטִיּוֹת, לְצַד אִזְכּוּרִים

ספרותיים לדיקנס ולאוריו של טניאל **לאלים בארץ הפלאות**. לעת זקנה צייר מחדש בצבע את אוריו בעבור **הרוח בערבי הנחל** (1969) ו**הדוב** (1970).

^ח **אליסון אטלי** (1884-1976), מורה לפיזיקה, החלה לכתוב ב-1930 כדי לכלכל אותה ואת בנה לאחר התאבדותו של בעלה. עלילות מאה ספריה לילדים ולמבוגרים מתרחשות באנגליה הכפרית, שבה נולדה וחיה. ב-1970 קיבלה תואר דוקטור לשם כבוד מהאוניברסיטה שבה למדה, ולאחרונה ראו אור יומניה, שם אין היא חוסכת את שבת לשונה אף ממרגרט טמפסט, מאירת ספריה, שהיא קוראת איומה ונוראה, משעממת וחסרת הומור.

^ט **פאולין ביינס** (1922-2008) נודעה כמאירת של ספרות ילדים נוצרית בעיקר, אך עיטרה גם עיבודים של אגדות אנדרסן (Hans Christian Andersen), שרל פרו **ולילות ערב**, אחדים מספריו של טולקין (J. R. R. Tolkien) ואפילו ספרי בישול. היא ניסתה כוחה בחיבור ספרי ילדים והותירה אחריה סדרה לא גמורה של איוורים למשלי איזופוס.

^י **ארט שפיגלמן** (נולד 1948) הוא מעצב ואמן קומיקס יהודי-אמריקני שעבד בין השאר בחברת גומי הלעיסה "טופס" (Topps) ובכתב העת **הניו-יוקר** (The New Yorker). יצירת הקומיקס שלו **מאוס** (Maus), עכבר בגרמנית, המספרת את קורות הוריו בשואה, זכתה בפרס פוליצר. היהודים מצוירים בה כעכברים, הגרמנים כחתולים, הפולנים כחזירים וכן הלאה.

^{יא} **רואלד דאל** (1916-1990) כתב בין סיפוריו לילדים את **ג'יימס והאפרסק הענקי** ו**מר שועל המהולל** שגיבוריהם חיות וחרקים אנתרופומורפיים. ספריו מאופיינים בהומור שחור ובאלימות קיצונית. בין יצירותיו למבוגרים שתורגמו לעברית נמנים **סיפורי הפתעה** ו**חודי אוסוולד**.

^{יב} **מוריס סנדק** (נולד 1928) הוא יהודי-אמריקני שנודע בעיקר בזכות ספרו מ-1963 **ארץ יצורי הפרא** (Where the Wild Things Are) שתורגם לעברית בידי אוריאל אופק (הוצאת כתר, 1984).

^{יג} **קייט גרינווי** (1846-1901) היתה מאירת וסופרת ילדים אנגליה שזכתה להצלחה רבה בארצה ובאמריקה. ציוריה בצבעי מים מציגים ילדות בשמלות קצרות ובסינרים וילדים בסרבילים מכופתרים בסגנון המאה ה-18, לפי בגדים שעיצבה בעצמה, אשר נעשו אופנתיים בהשפעת ספריה.

^{יד} **אדוארד הייל** (1822-1909), כומר הסנאט האמריקני, כתב וערך יותר משישים ספרים והיה אב לתשעה ילדים.

^{טו} **רנדולף קלדקוט** (1846-1886) עיטר באיוריו רבי ההומור כתבי עת וספרים רבים באנגליה מולדתו, וגם סדרה מצליחה של ספרי ילדים שיצאו שניים-שניים מדי חג מולד, מאז 1878 ועד מותו.

^{טז} **ג'יימס הליוול** (1820-1889) נודע בעיקר כביוגרף, אספן וחוקר של שיקספיר. בין שאר עבודותיו פרסם שני קבצים של שירים ופזמונים עממיים ו"העוללים ביער" נכלל בשני שבהם (Popular Rhymes and Nursery Tales).

^{יז} **אבל בון** (1790-1850) התגורר ועבד בבוסטון מאז 1812 ועד מותו. הוא הכין תחריטי נחושת למגוון פרסומים ואף חיבר בעצמו מדריך לאתרי העיר.

^{יח} **גיל אלברגן** (1814-1980) עסק בציור נערות זוהר ללוחות שנה ולפרסומות, והיה אחד האמנים המצליחים בתחומם. בציורי השמן שלו נופלות לרוב הבנות קורבן לתאוונות פעוטות, הגורמות להן לחשוף גרביונים קשורים בבירות.

^{יט} **אלייזה לי פולן** (1787-1860) ערכה, לפני פרסום **שירים קטנים**, כתב עת למורים (Christian Teachers' Manual). מאז 1840, לאחר מות בעלה, הקדישה את עצמה לספרות ילדים וערכה כתב עת בשם **ידיד הילד** (Child's Friend). כל חייה היתה פעילה נמרצת לביטול העבדות.

- ^פ **תומס גיינסבורו** (1788-1727) היה צייר נוף אנגלי ומחשובי ציירי הדיוקנאות של דורו.
- ^{כא} **מיילס פוסטר** (1899-1825) היה מאייר וצייר צבעי מים אנגלי, שציורי הנוף הכפרי הפסטורליים שלו היו מבוקשים ביותר.
- ^{כב} **ברת מוריסו** (1894-1841) השתתפה בכל תערוכות האימפרסיוניסטים. היא נודעה ביצירותיה המתארות חיי משפחה ובסדרת תמונות ים בצבעי שמן ומים.
- ^{כג} **וינסלו הומר** (1910-1836) החל את דרכו כמאייר עיתונות במלחמת האזרחים האמריקנית. הוא התמחה בצבעי שמן ומים, תחילה לציור נושאים אידיליים כמשחקי ילדים וזוגות אוהבים, ובהמשך לציורי נשים עובדות ותמונות ים סוערות.
- ^{כד} **אדואר רוסה-גרנג'ה** (1934-1853) היה צייר דיוקנאות ונוף צרפתי.
- ^{כה} **צ'רלס סימס** (1928-1873) התמחה בדיוקנאות, נופים שטופי שמש ותמונות פנטסטיות של ילדים ונשים עם פיות. מות בנו וחוויותיו שלו במלחמת העולם הראשונה גרמו לציוריו ללבוש אופי מודרניסטי אפל והביאו לבסוף להתאבדותו.